תלמוד בבלי · ראשונים · רש״י · סדר מועד

רש"י על מגילה

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על מגילה

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-מגילה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 6
דף ג. 7
דף ג: 8
דף ד. 10
דף ד: 11
דף ה. 12
דף ה: 14
דף ו. 15
דף ו: 17
דף ז. 18
דף ז: 20
דף ח. 21
דף ח: 23
דף ט. 25
דף ט: 26
דף י. 28
דף י: 28
דף יא. 29
דף יא: 30
דף יב. 33
דף יב: 34
דף יג. 35
דף יג: 37
דף יד. 38
דף יד: 39
דף טו. 40
דף טו: 42
דף טז. 43
דף טז: 44
דף יז. 45
דף יז: 47
דף יח. 48
דף יח: 49
דף יט. 50
דף יט: 52
דף כ. 53
דף כ: 54
דף כא. 55
דף כא: 56
דף כב. 57
דף כב: 58
דף כג. 60
דף כג: 60
דף כד. 61
דף כד: 63
דף כה. 64
דף כה: 66
דף כו. 67
דף כו: 69
דף כז. 71
דף כז: 72
דף כח. 73
דף כח: 74
דף כט. 75
דף כט: 76
דף ל. 77
דף ל: 79
דף לא. 81
דף לא: 83
דף לב. 84

דף ב.

מתני' מגילה נקראת בי"א וכו' - פעמים בזה ופעמים בזה ולקמן מפרש ואזיל:
לא פחות ולא יותר - לא פחות מי"א ולא יותר מט"ו:
מימות יהושע - בגמ' מפרש לה:
אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה - כלומר מאחר שהמוקפין קורין בט"ו ושאין מוקפין קורין בי"ד הרי הכל בכלל תו היכי משכחת י"א י"ב י"ג אלא שהכפרים נתנו להן חכמים רשות להקדים קריאתה ליום הכניסה יום שני בשבת שלפני י"ד או חמישי בשבת שהוא יום כניסה שהכפרים מתכנסין לעיירות למשפט לפי שבתי דינין יושבין בעיירות בשני ובחמישי כתקנת עזרא (ב"ק דף פב.) והכפרים אינן בקיאין לקרות וצריכין שיקראנה להם אחד מבני העיר ולא הטריחום חכמים להתאחר ולבא ביום י"ד ופעמים שיום הכניסה בי"ג ופעמים שהוא בי"א:
חל ארבעה עשר להיות בערב שבת עיירות ומוקפין חומה קורין בו ביום - שאין קריאת המגילה בשבת גזירה שמא יטלנה בידו וא"ת יאחרו המוקפין עד אחר שבת הוה ליה ט"ז ואמר קרא ולא יעבור:
חל להיות אחר שבת כפרים מקדימין ליום הכניסה - דהוה ליה י"א וטפי לא משכחת לה יום הכניסה שלפני פורים מוקדם לו דמיום הכניסה ליום הכניסה לא מקדמינן:
גמ' ה"ג מנלן מנלן כדבעינן למימר לקמן וכו' - והכי פירושא מנלן די"א וי"ב וי"ג חזו לקרייה די"ד וט"ו הוא דכתיב בקרא וקא מהדר גמרא מנלן בתמיה האי לאו חובה היא אלא חכמים הקילו עליהן כדבעינן למימר לקמן:
כדי שיספקו - שיהו פנויין ביום פורים להספיק צורכי סעודת פורים לבני העיירות:
אנן הכי קאמרינן - אנן דמיבעיא לן מנלן הכי קאמרינן:
מכדי - מדהקילו חכמים על הכפרים להקדים על כרחך אנשי כנסת הגדולה שתיקנו בימי מרדכי ואסתר את שמחת הפורים וקריאת המגילה כולהו הני זימני תיקון ונתנו רשות לקרות:
דאי סלקא דעתך - י"ד וט"ו תקון הכתובין במגילה ותו לא:
היכי אתו רבנן - דבתרייהו ועקרו תקנתא והתירו להקדים בתמיה:
אלא פשיטא אינהו תקון - וכיון דאינהו תקון ודאי רמזינהו במגילת אסתר היינו דמיבעיא לן היכא רמיזא ומנלן:
לגופיה - לי"ד וט"ו המפורשין בספר:
לימא קרא - את ימי הפורים האלה בזמן דמשמע בזמן המפורש להם:

ואכתי מיבעי ליה - האי דנקט זמנים לשון רבים:
זמנו - של מוקפין לאו כזמנו של פרזים דאי כתוב בזמן הוה משמע זמן אחד לשניהן אי בעו ליקרו בארביסר ואי בעו ליקרו בחמיסר:
זמניהם דומיא דזמנם - רבויא דדרשינן לקרא לייתורא דיו"ד וה"א דומיא דעיקר הזמן דנפקא לן מזמנם הוא דקא מרבה דומיא דידהו:
זמן קהלה לכל היא - הכל נקהלו להנקם מאויביהם בין בשושן בין בשאר מקומות כמו שכתוב בספר הלכך לא צריך קרא לרבויי שיהא ראוי לקרייה דעיקר הנס בו היה:
ימים כימים - לעיל מיניה כתיב י"ד וט"ו ישמחו וכתיב כימים אשר נחו בהם היהודים וגו' והוה ליה למיכתב ימים אשר נחו דמשמע הם הם ימים אשר נחו מאי כימים לרבות שנים אחרות כדוגמתן:
לדורות הוא דכתיב - להכי שייך לישנא דקרא כימים כלומר יעשו לדורות י"ד וט"ו כאשר היה בימי הנס ימים אשר נחו בהם הלכך לא איכא לרבויי מהכא שנים אחרים:
זו דברי ר' עקיבא - הכי גמיר רבי יוחנן מרביה דמתני' ר"ע אמרה:
סתימתאה - הרבה סתם משנה סתם ר' שהן דברי ר' עקיבא וי"מ סתימתאה כל הסתומין תלמידיו היו כדאמר בסנהדרין (דף פו.) סתם משנה ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיה סתם ספרא רבי יהודה וכולהו סתימתאי אליבא דר' עקיבא אך קשה בעיני לפרש כן שמצינו בכמה מקומות בשם ר"א בר' יוסי סתימתאי רבי מנחם בר רבי יוסי סתימתאי לקמן בפרק בני העיר (דף כו.):
אימתי - הקילו חכמים על הכפרים:
בזמן שהשנים כתיקנן - שהשנים מתעברות על פי בית דין והחדשים המקדשין בבית דין שולחין שלוחיהן להודיע אימתי הוקדש ניסן ועושין מועדים ע"פ שלוחין:
כששרויין על אדמתם - והשלוחין מגיעין עד הפסח לקצה ארץ ישראל:
אבל בזמן הזה - שפסקו כל אלה וישראל נפרדו ולא יגיעו שלוחי ב"ד אצלם הכל צופין למקרא מגילה ואומרים יום י"ד באדר קרינן המגילה נשארו לאדר ט"ו יום וט"ו של ניסן עושין פסח ואם תקדים קריאתה יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה ונמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים (ביום) של פסח:
בזמן הזה נמי איתא להא תקנתא - דהא רבי עקיבא בזמן הזה [הוה] ואמר במתני' דמקדימין:
אלא לאו אליבא דרבנן - דהוו מקמי ר"ע אמרה:
מיהא קרינן - אלמא רבנן נמי דרשי זמן זמנם זמניהם:

איכא דאמרי אמר רבה זו דברי ר' עקיבא סתימתאה - ולא גרסינן להאי לישנא דדריש זמן זמנם זמניהם דהא רבנן דפליגי עליה נמי דרשי ליה אלא שהחמירו לאחר חורבן משום דמסתכלין בה:

קשיא דר"י - דהא ברייתא דלעיל אדר' יהודה דמתני' כדמפרש ואזיל:

דף ב:

ואוקי לה להך ברייתא - דלעיל כרבי יוסי בר יהודה:

אימתי - מקדימים:

מקום שנכנסים כו' - במקום שבית דין קבוע והכפרים נכנסים שם ליום הדין כשיש להם הריב:

אבל מקום שאין נכנסין - דהך הקדמה לאו קולא היא לכפרים אין קורין אותה אלא בזמנה:

משום דקשיא ליה כו' - בתמיה:

הפרזים - עיר שאין לה חומה ומתוך כך ישיבתה נפוץ ופרוז ומרוחקין משכונה לשכונה:

מוקפין בט"ו - שהרי שני ימים כתובין שם ומדקבע י"ד לפרזים שדייה ט"ו למוקפין:

כלל כלל לא - וחמשה עשר דכתיב במגילה שדייה לשושן כדרך שנחו בו בשעת הנס:

מהודו ועד כוש כתיב - שקיבלו עליהם פורים דכתיב וישלח ספרים בכל מדינות המלך אחשורוש וגו' לקיים עליהם ואע"ג דלא כתב הודו וכוש בהאי קרא כיון דכתיב בכל מדינות המלך אחשורוש. הרי מהודו ועד כוש:

כדכתיב להיות עושים - מסקנא דקושיא היא ולא תירוצא הוא:

ואימא פרזים בי"ד - דהא קבעינהו קרא אבל מוקפין דלא קבעינהו קרא אי בעו בארביסר ליקרו אי בעו בחמיסר ליקרו:

ואימא מוקפין בי"ג - וקרא דכתיב בחמשה עשר לשושן הוא דקבע כדרך שעשו בט"ו בשנה ראשונה:

ומשני כשושן - כיון דלא רמז לך הכתוב זמן המוקפין אימת הוא ואשכחן שושן שעשו בט"ו מסתברא שאותו היום שייר למוקפין:

אשכחן עשייה - דמשתה ויום טוב שתהא לפרזים בי"ד ומוקפין בט"ו:

זכירה - קריאת המגילה:

מנלן - שנקבע להם זמן לפרזים בארבעה עשר הא בהאי קרא דעל כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר וגו' עשייה הוא דכתיבא:

איתקש זכירה לעשייה - הלכך זמן אחד להם:

וכתיב התם - בביאת הארץ בימי משה ויהושע לבד מערי הפרזי הרבה מאד:
מה להלן מימות יהושע - ולא גרסינן מה להלן מוקפין חומה מימות יהושע דהא פרזים לאו מוקפין חומה נינהו:
אף כאן מימות יהושע - אף פרזים האמור כאן במעשה המן בפרזי דיהושע קאמר ואע"ג דלאחר כן נעשה מוקף הוי פרזים לענין מגילה:
פרזי פרזי - לא גמיר גזירה שוה מרביה ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו:
הכי קאמר אלא שושן דעבדה כמאן - אי ילפינן הך גזירה שוה היאך עשו אותן שבשושן בט"ו הא פרזי הוא ולא ידעינן בה שהוקפה מימות יהושע:
הואיל ונעשה בה נס - שניתן להם גם מחר לעשות כדת היום להרוג בשונאיהם שני ימים על כרחן לא נחו עד ט"ו וכך קבעוה לדורות:
מדינה ומדינה עיר ועיר - גבי זכירה ועשייה כתיב והימים האלה נזכרים ונעשים וגו' משמע מדינה ומדינה כמנהגה ועיר ועיר כמנהגה למדנו שיש מנהג חלוק במדינות ומנהג חלוק בעיירות לחלק בין שושן לשאר עיירות ואע"פ שאף היא בכלל פרזים הוקבעה בט"ו:
הכי גרסינן: אלא לר' יהושע בן קרחה בשלמא מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה מימות אחשורוש לשאין מוקפין מימות אחשורוש:
עיר ועיר למאי - הרי כל הפרזים שוין וכל המוקפין שוים ואין חילוק בין עיר ועיר:
וכר' יהושע בן לוי - ובחלוק לא איירי כלל אלא ה"ק כל עיר ועיר הסמוך למדינה שתהא כמותה:
נידון ככרך - וקורין בט"ו הסמוך אע"ג שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך הכי מפרש לקמן:
עד כמה - חשיב לה סמוך:
מנצפ"ך - כפל אותיות:
צופים אמרום - נביאי הדורות:

דף ג.

בנס היו עומדין - שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך שאר אותיות יש להן מקום דבק אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר (ודוקא בסתומים) ואפשר היה לו לתרץ הך (ברייתא) דרב חסדא בסתומין וכי אתמר הך דרבי ירמיה בפתוחין והכי מוכח בפרק הבונה במסכת שבת אלא הא פריך לה מילתא דשויא לתרוייהו:

מהוה הוו כו' - ואורחא דסוגיא דגמרא (להקשות) דבר שאינו עד דטרח ומעמידה על בורייה מפי רבי ע"כ:

שלא ירבו מחלוקת - לפרש מקראות הסתומים:

קץ משיח - בספר דניאל:

ויקראו בספר תורת האלהים וגו' - בספר עזרא כתיב:

זה מקרא - לשון עברי של חומש:

הפסוקים - היאך נפסקין:

פיסקי הטעמים - הנגינות קרויין טעמים:

אלמלא תרגומא דהאי קרא וכו' - שלא מצינו בכל המקרא הספד להדדרימון בבקעת מגידו ויונתן תרגמו לשני הספידות הדדרימון ברמות גלעד (מלכים א כ"ב:כ') ויאשיהו בבקעת מגידו כדמפרש בספר מלכים (ב כג):

דאינהו נביאי - שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה:

מאי טעמא איבעיתו - דכתיב בקרא אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא:

מזלייהו - שר של כל אדם למעלה:

לינשוף - ידלג:

וישראל במעמדן - עומדין על תמידי צבור בשעת הקרבן כדתנן במסכת תענית (דף כו.) תשמרו להקריב לי במועדו היאך שומר אם אינו עומד על גביו תיקנו נביאים הראשונים כ"ד משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד כו':

והיכי עביד הכי - שהשתחוה לו דכתיב ויפול על פניו וישתחו:

אמש ביטלתם כו' - בתשובה שהשיבו עתה באתי אנו למדין תחלת דברי המלאך האשימן בשני דברים אמש כלומר כשהעריב היום היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו ונשתהיתם במארב העיר חנם שאין זמן מלחמה בלילה [משתחשך]:

ועכשיו - שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה:

עתה באתי - על של עכשיו:

מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק - לא באותו הלילה כתיב אלא בלילה שצר על העי והכי קאמר מיד חזר יהושע מדבריו וכשבא לילה אחר במצור עסק בתורה:

דף ג:

הא דרבים - דהתם כל ישראל הוו:

מענות - הספד על המת:

ולא מטפחות - על לבן:
אבל לא מקוננות - והתם מפרש איזהו עינוי ואיזהו קינה עינוי שכולן עונות כאחת קינה. אחת אומרת וכולן עונות אחריה:
ת"ת דיחיד - ביטול מלמודו קל מעבודה ופורים:
מדרבי יוסי בר חנינא - דדריש משפחה כו':
ולאחותו מה ת"ל - גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא (במדבר ו':ז') הרי הכל במשמע הדר כתיב בתריה קרא יתירא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו כו' דריש לה בספרי לאביו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה לאמו מה ת"ל שאם היה כהן ונזיר אע"פ שקדוש ב' קדושות לאמו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה לאחיו שאם היה כהן גדול ונזיר לאחיו לא יטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה דעל כרחך כולהו למעוטי מת מצוה אתו הלכך אם אינו ענין לו תנהו ענין לחבירו ולאחותו מה ת"ל כו' ואם אינו ענין לאלו תנהו ענין לענין ביטול עבודה ומילה מפני מת מצוה:
שמת לו מת - אח או אחות:
אמרת לא יטמא - כשם שאין נזיר מבטל נזירותו ליטמא לקרוביו כך הוא זה לא יבטל מפסחו:
את לא תעשה - דכתיב לא תוכל להתעלם (דברים כ"ב:ג') וכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו:
בנחל - מקום נמוך:
שישב ולבסוף הוקף - שנתיישב תחלה בבתים ולבסוף הוקף חומה נידון ככפר לענין בתי ערי חומה:
בית מושב עיר חומה - בית מושב של עיר חומה:
עשרה בטלנין - שבטלין ממלאכתן שיהו מצויין תמיד בבית הכנסת שחרית וערבית כדאמרינן במסכת ברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה וכו':
תנינא - בפירקין במתני' (ד' ה.):
כרך איצטריכא ליה - דכל כרך אינו אלא מקום שווקין שנכנסים שם מכל צד וגדול הוא יותר מעיר גדולה:
דמיקלעי ליה מעלמא - אנשים הרבה ויש הרבה מהן בטלין ממלאכ' שאין עושין מלאכה אלא במקומן אפילו הכי בעינן קבועין דזמנין דלא משתכחין:
ישב אין - שחזר והוקף:

דף ד.

לוד ואונו וגיא החרשים - מערי בנימין היו כדכתיב ובני אלפעל עבר ומשעם ושמר הוא בנה את לוד ואת אונו וגו' ובספר דברי הימים מיחסו על שבט בנימין וגמרא גמיר לה רבי יהושע בן לוי מרביה דמוקפות חומה מימות יהושע בן נון הן ובמתני' דערכין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו אצל ערי חומה שאינן נוהגות אלא מימות יהושע בן נון ולפי שחומותיהן נראות חדשות כדאמרינן לקמן שנפלו והחזיקן הוזקק ר' יהושע בן לוי להעיד שבכלל מוקפות חומה הן לקרות מגילה בט"ו:

ויחזק אסא - אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתיב ויבן ערים ביהודה ואע"ג דהני לאו מיהודה נינהו ומבנימין היו מלכי יהודה מושלים על בנימין ומצינו באסא שאף ערי בנימין חיזק דכתיב (ד"ה ב' טז) וישאו את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בה את גבע ואת המצפה והן ערי בנימין כדכתיב בספר יהושע:

בימי פילגש בגבעה - שהחריבו ישראל את בנימין ואת עריו כדכתיב גם כל הערים הנמצאות שלחו באש (שופטים כ׳:מ״ח):

שפצינהו - החזיק את בדקיהן ודומה לו ביבמות (דף סג.) טום ולא תשפץ שפיץ ולא תבנה:

דיקא נמי גרס:

שאף הן היו באותו הנס - שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו':

שואלין ודורשין - מעמידין תורגמן לפני החכם לדרוש אגרת פורים ברבים:

משום דרבה - דגזר לקמן בקריאת מגילה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים אף כאן גזרו דרשה אטו קרייה:

ולשנותה ביום - זכר לנס שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה:

אקרא - במזמור למנצח על אילת השחר הוא שנאמר על אסתר כדאמרינן במסכת יומא (דף כט.) למה נמשלה אסתר כאילת כו':

סבור מינה - בני הישיבה ששמעו שמועה זו בלה"ק ולשנותה ביום היו סבורין דהאי ולשנותה לשון שונה משנה הוא:

למיתני מתני' דידה - משניות של מסכת מגילה:

אעבור פרשתא הדא ואתניה - אסיים פרשה זו ואשנה אותה פעם שניה:

ביראה - דמן בירי:

יזמרך כבוד - ביום ולא ידום בלילה והאי קרא במזמור ארוממך ה' כי דליתני דרשינן בפסיקתא במרדכי ואסתר והמן ואחשורוש וקריאת מגילה שבח הוא שמפרסמין את הנס והכל מקלסין להקדוש ברוך הוא:

דף ד:

למימרא דתקנתא דכרכין היא - כדי שיספקו משמע כדי שיהו פנויין ליום השמחה:
אלא אימא מפני שמספקין - שכר הוא להם בשביל שהן מספקין הלכך היכא דאין נכנסין לא קולא הוא לגבייהו ואין כאן שכר:
סידרא דירחא - דקתני בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו כסדר מנין החודש וכשבא לפרשה נקט סדר ימי השבת ושמעינן ימי החודש לאחריה חל להיות ערב שבת כפרים מקדימין ליום הכניסה הרי י"ג חל להיות בשבת הרי י"ב חל להיות אחר השבת כפרים מקדימין ליום הכניסה הרי י"א ומשני איידי דמיתהפכי ליה נקט סידורא דיומי כלומר ע"י שאם היה אוחז ימי השבת לפי סדר ימי החדש יהו נהפכין לו וטועה בגירסתו השונה את המשנה לפי שהיה צריך להזכירן לאחוריו אחר השבת דהיינו י"א בשבת י"ב ערב שבת י"ג מתוך כך הוא בא לדלג ולטעות להכי נקט סידורא דיומא וסדר החודש הבא לו לאחוריים אינו מזכירו בפיו דהרי מאליו הוא נשמע ואין כאן עוד טעות:
מני מתני' - דקתני חל להיות ע"ש עיירות ומוקפות חומה קורין בו ביום אי רבי אי רבי יוסי:
בכל שנה ושנה - להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה כל השנים יהו שוות:
דלא אפשר - דאם כן לא יקדמו עיירות למוקפין שאינן יכולין לקרות בשבת:
מה כל שנה ושנה עיירות בי"ד - לכך אין נדחות ממקומן ודלא כתנא קמא דרבי:
זמנו של זה לא הוא זמנו של זה - הלכך לא עבד כתנא דמתני' כו':
דלא אפשר - דאי לא מקדמת להו למוקפין צריך אתה לעקור עיירות מפני מוקפין או יקראו ביום אחד:
הכא ערב שבת זמנם - ואין לך צורך לדחותן:
הכל חייבין - ומתוך שהוא מחוייב בדבר הוא בהול לצאת ידי חובה:
ויעבירנה ארבע אמות - ואפילו לן בשדה ומגילה בידו יש לגזור על הדבר:
נשואות למקרא מגילה - לקבל מתנות האביונים ואי אפשר בשבת:
גובין בו ביום - שמקדימין בו לקרות גובין הגבאים מתנות האביונים ומחלקין לעניים:

אדרבה - משום דאמרו להקדים את הקריאה הוא דאמרו להקדים את המתנות כדמפרש תנא טעמא ואזיל מפני שעיניהן של עניים כו':

דף ה.

שמחה - של מאכל ומשתה:
בזמנה - בי"ד מתוך שהיא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד קורין אותה אפילו ביחיד דהכל קורין בו ואיכא פרסום נס:
שלא בזמנה - כגון כפרים המקדימין ליום הכניסה אין קורין אותה אלא בעשרה דבעינן פרסום ניסא:
ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה - מצוה לחזר אחר עשרה משום פרסומי ניסא אבל אי לא אשכח עשרה לא אמר רב אסי דלא ליקרי שאין איסור קריאתה ביחיד אלא מצוה לקרותה בעשרה:
וחש ליה רב להא דרב אסי - וחזר על עשרה וקיבצן:
ערב שבת זמנם הוא - משמע שהוא זמן הקבוע להו מימי אנשי כנסת הגדולה מדלא קאמר מקדימין לערב שבת להכי קשה ליה והא שבת זמנם הוא שהרי י"ד הוקבע לפרזים אלא להכי נקט האי לישנא דתשמע מינה הואיל ותיקנו להן חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה להקדים משום דרבה הרי הוא לנו כיום וזמן הקבוע מתחלה לכל דבריו ואף על פי שהוא שלא בזמנן הוי כזמנן:
מתני' באלו אמרו - בזמנים של מגילה אמרו מקדימין אם חל י"ד בשבת:
אבל זמן עצי כהנים והעם - האמור במס' תענית (דף כח.) שהיו משפחות של ישראל שקבוע להם ימים בכל שנה להביא עצים למקדש לצורך המערכה ומביאין קרבן עצים עמהן אם חל להיות בשבת מאחרין ליום מחר וכן תשעה באב שחל להיות בשבת והוא הדין לי"ז בתמוז ולעשרה בטבת והאי דנקט תשעה באב משום דהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו אבל שאר צומות אמרינן במסכת ראש השנה (דף יח:) רצו מתענין רצו אין מתענין:
וחגיגה - אם חל יום טוב בשבת דוחין שלמי חגיגה למחר שהרי יש לה תשלומין כל שבעה וכן הקהל את העם שהיה בשנה ראשונה של שמטה במוצאי יום טוב האחרון של חג כדכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה (דברים ל"א:י') כדאמרינן במסכת סוטה (דף מא.) שהיה המלך קורא בתורה ספר משנה תורה וכל העם חייבין לבוא ולהביא את טפם כדכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף ובשבת אי אפשר

ומעבירין אותו למחר ובגמרא ירושלמי מפרש דהא דלא עבדינן ליה בשבת מפני הבימה כדתנן בימה של עץ היו עושין למלך בעזרה ויושב עליה ופרכינן התם וליעבדה מאתמול ומשני דחיקא ליה עזרה:

ולא מקדימין - טעמא מפרש בגמרא:

גמ' עשרה בטלנין - שבבית הכנסת שהן בטלים ממלאכתן וניזונים משל צבור כדי להיות מצויין בתפלה בבית הכנסת דאמר מר במסכת ברכות (דף ו:) כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ואינו מוצא שם עשרה וכו':

מנין שאין מונין ימים לשנים - כגון דאמר קונם יין שאני טועם לשנה מונה י"ב חדש מיום ליום ואם נדר באחד בניסן אסור עד אחד בניסן הבא אע"פ שעדיין יש י"א יום שימות החמה יתירין על ימות הלבנה או פעמים שאנו עושין חדשים חסרין:

שעות לחדשים - כגון האומר זה גיטך אם לא באתי מכאן עד חדש זה והיה חדש חסר ובא משחשיכה ליום כ"ט אין אומרים עדיין הוא בתוך החדש שהרי חדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה:

אכתי לא מטא זמן חיובייהו - ואם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן וכן עצי כהנים שקבוע להן זמן קבוע בנדרים:

בשלמא חגיגה - דקתני מאחרים אי איקלע בשבת:

אפילו ביום טוב דזמן חגיגה הוא - שמותר להקריב שלמי חגיגה ואפילו הכי מאחרין עולת ראייה עד חולו של מועד והכי משמע לישנא דברייתא חגיגה מאחרין ועוד יש דבר אחר שהגיע זמנו מאחרין אותו יום אף שהוא זמן חגיגה ואיזו זו עולת ראייה שהיא חובת רגל כדכתיב לא יראו פני ריקם (שמות מ) ואמרינן במסכת חגיגה (דף ז.) לא יראו פני ריקם בעולות וזבחים ואפ"ה בי"ט לא קרבה וב"ש היא דאמרי אין מקריבין בי"ט עולה היכולה לבא למחר ואפילו היא חובת הרגל:

מביאין שלמים בי"ט - שהן מאכל אדם בי"ט וכתיב אך אשר יאכל לכל נפש (שמות י"ב:ט"ז):

ואין סומכין עליהן - שהסמיכה שבות היא דתנן (ביצה דף לו:) אלו הן משום שבות לא רוכבין על גבי בהמה ועל אלו שיקריבו בי"ט יסמכו מאתמול דלית להו לבית שמאי תכף לסמיכה שחיטה:

אבל לא עולות - אין מביאין דסברי לכם ולא לגבוה:

ובית הלל אומרים מביאין שלמים ועולות - ומה אני מקיים לכם לכם ולא לנכרים:

כל זמן חגיגה - כל הרגל עד י"ט האחרון רשאי לשהותה:

רב אשי אמר חגיגה כל זמן שנאמרה בו חגינה מאחרין - אם באה בשבת ואפילו עצרת שאינה אלא יום אחד תשלומין יש לה כל שבעה ועדיין יש לה זמן ליקרב:
ומודין בעצרת שחל להיות בשבת - במסכת חגיגה (דף יז.) נחלקו בעצרת שחל להיות בערב שבת בית שמאי אומרים יום טבוח של עצרת אחר השבת ובית שמאי לטעמייהו דאמרי עולות אין מקריבין ביום טוב הלכך לא יקריבו עד לאחר שבת ובית הלל אומרים אין לה יום טבוח אין צריך להמתין ליום טבוח שהשלמים [ועולות] קריבין בי"ט ומודין בעצרת שחל להיות בשבת שאין עולת ראייה ושלמי חגיגה קריבין בשבת וממתין ליום טבוח של קרבנות היום לאחר השבת אלמא יש תשלומין לעצרת:

דף ה:

בקרונה של צפורי - ביום השוק בפרהסיא בשעת הילוך קרונות:
ולא הודו לו - מתשעה באב:
אמר לפניו - [לפני] ר' אלעזר:
לא כך היה - לא ביקש לעקור לגמרי אלא אותה שנה בלבד:
טובים השנים - אילו לא שמעתי הייתי טועה בדבר עכשיו טוב לי שלימדתני האמת:
בר ארביסר הוה - לא היתה מן המוקפין:
וטבריא מוקפת חומה מימות יהושע - לקמן ילפינן מקרא:
וכי פשיטא ליה - שהיה מבני חמיסר מי שרי בארביסר במלאכה:
לא נצרכא - במגילת תענית שהרי כבר כתובין במגלת אסתר שאסור בהספד ותענית אלא לאסור כו':
שדי כיתנא - זורע פשתן:
בר יומיה הוה - שקראו בו בני עירו: אפילו תימא בר יומיה הוה גרסי' רבי שנטע נטיעה ביום שקראו בו נטע ודקא קשיא לך יום טוב שאסור בעשיית מלאכה ההוא קרא דכתיב שמחה ומשתה ויום טוב כתיב מעיקרא קודם קבלה אבל בשעת קבלה לא קיבלו עליהן אלא שמחה ומשתה לאוסרן בהספד ותענית אבל י"ט לא קיבלו עליהן:
ובאתריה דרבי לא נהוג גרסינן - במקומו של רבי לא נהגו איסור בדבר:
נטיעה של שמחה - דכיון דפורים יום שמחה הוא מותר לנטוע נטיעה של שמחה:
כדתנן עברו אלו - י"ג תעניות שב"ד מתענין על הגשמים:
ולא נענו - מן השמים:
ממעטין - בנטיעה ובבנין:

ותנא נטיעה נטיעה של שמחה - בנין האמור כאן שאסורין בבנין של שמחה שנוהגין עצמן כנזופין וכאבלים:

ונטיעה - האמורה כאן נטיעה של שמחה כגון אבורנקי אילן שצילו נאה כגון אילן שכופפין אותו על גבי כלונסות ויתידות והמלכים אוכלין תחתיו בימות החמה ומתעדנין בה במיני שמחות ובנין בית חתנות לבנו כשמשיא אשה לבנו הראשון היה בונה לו בית ועושה לו חופה בתוכו אלמא איכא נטיעה של שמחה:

וערי מבצר הצדים וגו' - בספר יהושע (יט) בנחלת נפתלי וקיימא לן לקמן דרקת זו טבריא וקרי ליה ערי מבצר אלמא מוקפת חומה הואי:

דחד גיסא שורא דימא הויא - אין לה חומה מצד אחד אלא הים חומתה ומספקא ליה אי חשיב היקף אי לא:

חומה ולא שור איגר - בבתי ערי חומה כתיב עיר חומה ולא עיר שאין לה חומה בפני עצמה אלא מוקפת בתים סמוכות זו לזו וחומות חיצונות של בתים נעשות חומה לעיר והיינו שור איגר שגגותיה חומותיה גג מתרגמינן איגר:

סביב - לגבי בתי החצרים כתיב אשר אין להם חומה סביב מכלל דבתי ערי חומה מסובבת סביב קאמ':

פרט לטבריא שימה חומתה - שהים שלה היא חומתה מצד האחד:

כי מספקא ליה לענין מקרא מגילה - דלא מפורש בה חומה אלא לשון פרזים ושאינן פרזים כתיב בה ומספקא ליה האי לשון פרזים אי לשון גלוי הוא או לשון עיר הנוחה ליכבש:

כד הוינא טליא - כשהייתי נער:

דף ו.

ואישתכח כוותי גרסי':

רקתא דנהרא - שפת הנהר גבוה מן הנהר אף ציפורי יושבת בראש ההר:

כי שכיב איניש הכא - כשמת אדם גדול בבבל:

ספדי ליה התם - בטבריא:

ששך - בבל בחילוף א"ת ב"ש:

ושם לו ברקת - יצא לו שם בטבריא:

וכי מסקי ארון - של מת מבבל לקוברו בטבריא:

אמרו הכי - הספדנין קורין בשווקים בלשון הזה שיצאו לקראת המת:

אוהבי שרידים - אוהבי ישראל:

יושבי רקת צאו וקבלו הרוגי עמק - מתי בבל העמוקה:
ר' זירא עלה מבבל לארץ ישראל ומת שם בטבריא:
[**ארץ צבי** - ארץ] ישראל:
גידלה שעשועיה - של שנער:
בטיבורה - באמצעיתה:
לא הוריש את יושבי קטרון - שבאה לחלקו ועבר על מה שאמר הקב"ה לא תחיה כל נשמה (דברים כ':ט"ז) והניחן לגור שם ביניהם ולהעלות להם מס:
על מדותיו - על מזלו שנמדד לו מן השמים מדה שאינו חפץ בה:
כולן צריכין לך - כל אחיך יהו צריכין לך:
על ידי חלזון - חלזון עולה מן הים להרים וצובעין בדמו תכלת ונמכר בדמים יקרים:
עמים הר יקראו - מכל השבטים יתקבצו להריך לקנות שפוני טמוני חול:
שפוני זה חלזון - שהוא דבר חשוב ספון חשוב בלשון ברייתא:
טרית - דג שקורין טונינ"א:
זכוכית לבנה - היוצא מן החול כדאמר ביציאות השבת (שבת טו:) וחול של זבולון חשוב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה:
מי מודיעני - על זאת לתת לי דמים: כל המוצא חלזון ונוטלו בלא דמים אינו מצליח:
שם יזבחו זבחי צדק - כאשר אסור גזל בעולה כך לא יגזלו ממך כלום שאם יטול שוה פרוטה בלא דמים תתקלקל הצביעה והחול ולא יועיל כלום:
זבת חלב ודבש - העזים אוכלין תאנים והדבש נוטף מהן והחלב זב מן העזים ונעשים כמין נחל:
ששה עשר מיל - ד' פרסאות:
לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארץ ישראל - בכל מקום שהוא שם ואם באת לצרפו יחד הוי כמבי כובי עד אקרא דתולבקני שם מקום:
אקרא - מקום מעבר הנהר ובלע"ז פורט"ו:
עדיפי ליה - חביבי ליה:
יתד תקועה - לרעה:
אחידת מגדל שיר - כבושת מגדל שיר:
והסירותי דמיו מפיו וגו' - גבי צור כתיב שהוא ראש לאדום:
גלייא במיא - ראשי ע"ז הם לאדום:
כיבוסי - היא ירושלים:
והיה אדום לאלופי יהודה - ועקרון תהיה בית תלמוד בירושלים:

לשם - עיר שכיבשו בני דן:
זו פמייס - שמשם ירדן יוצא כדאמר מר ירדן יוצא ממערת פמייס (בכורות דף נה.):
מטרופולין - לשון יון אימא של מלכות מטר"א אם פולין לשון שררה כדאמר מר עד שבאו דיופלי מהעיר שני שרים (תענית דף יח:):
דמרבי - שמגדלין שם בני מלכים:
אמלאה החרבה - רישא דקרא יען אמרה צור על ירושלים אמלאה החרבה עכשיו אתמלא מחורבתה:
רשע - זה עשו:
בארץ נכוחות יעול - את ירושלים יחריב: אמר יצחק להקב"ה יוחן רשע זה עשו אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע הוא:
אמר - יצחק בל למד צדק כלומר אין אדם יכול ללמד עליו צדק:
אמר לו - הקב"ה:
בארץ נכוחות יעול - את ירושלים יחריב: אמר יצחק להקב"ה יוחן רשע זה עשו אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע הוא:
בארץ נכוחות יעול - כלומר עתיד להחריב את ארץ ישראל:
אמר יצחק - אם כן בל יראה גאות ה':
זממו אל תפק - אל תוציאנו מנחיריו זמם כמין טבעת ברזל שנותנין בחוטמה של אנקה ונמשכת בו ומתוך חוזקה אינה משתמרת כי אם בו:

דף ו:

גרממיא - שם מלכות והיא מאדום:
מרזבני - דוכסים:
יגעתי - בתורה:
לאוקמי גירסא - שלא תשתכח ממנו:
סייעתא דשמיא - ויש יגע ואינו מוצא:
יחילו - יצליחו ודומה לו על כן לא יחיל טובו (איוב כ':כ"א):
מרום משפטיך מנגדו - מסולקין הם ממנו:
יפיח בהם - בנפיחה בעלמא הן נופלים:
מי שלבו נוקפו - הירא מן העבירות שבידו אומר כן:
אל תתחר - אינו לשון גירוי אלא שלא תאחוז במעשיו כמו ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיהו יב ה) כלומר שאינו רץ כמותו:

ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום - על כרחך אין קנאה זו לשון גירוי מלחמה אלא אחיזת מעשיו מדכתיב בסיפא כי אם ביראת ה' כל היום:

איטליא של יון - כרך גדול שגדל בשביל עון מנשה שבשעה שהכניס צלם בהיכל ירד גבריאל ונעץ קנה בים וגדל עליו חלקה גדולה ונבנה לשם איטליא של יון מאיי אלישה (יחזקאל כ"ז:ז') מתרגמינן מנגוות איטליא:

שווקים - חוצות:

פרס - מזון:

חלונות שמעלים מהן עשן חוץ לחומה - שהן גבוהים מן החומה ואין מעשנין את החומה וזהו חשיבות:

חולסית - מקום אבנים דקות:

מתני' אלא מקרא מגילה - כלומר שאם עשאו בראשון לא יצא:

גמ' סדר פרשיות - פרשת שקלים וזכור ופרה והחודש דתנן במתניתין דבני העיר דנוהגין באדר:

זה וזה שוין - שאם קראם בראשון אין צריך לחזור ולקרות בשני:

שאסורין בזה ובזה - ביום ארבעה עשר וחמשה עשר שבשניהן:

ואמר רב פפא גרסינן:

ורבן שמעון בן גמליאל כו' - דהא כל מצות קאמר:

מתניתין הכי קתני - ולא איירי בסדר פרשיות כלל:

אין מעבירין כו' - משבא לידי אקדים לעשות דהכי תניא במכילתא ושמרתם את המצות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה:

גאולה לגאולה - פורים לפסח:

השנית - בחודש השני:

דף ז.

לבסוף קבעוה כו' - וזהו השנית:

שלחה להם - בשנה שנייה לקובעה עליהם חובה:

קבעוני - ליום טוב ולקרייה להיות לי לשם:

קנאה את מעוררת עלינו - שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן:

כבר אני כתובה - ושם יהו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל:

רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו - הא דאמרינן לקמן:

בכוליה סדר מועד - שהוזכרה שם זוג זה של ארבע חכמים הללו חלופי רבי יוחנן ומכניסין רבי יונתן:

שלישים - בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק בספר ואלה שמות (יז) ובמשנה תורה (כה) ובספר שמואל (א טו) וזהו שאמר שלמה בדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו:

זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה - דכל מה שכתוב בתורה קורא כתב אחד:

אינה מטמאה את הידים - כשאר ספרים דאמר ביציאות השבת (דף יד.) שגזרו עליהן לטמא את הידים לתרומה ומחלוקת בית שמאי וב"ה היא:

הוא דאמר כרבי יהושע - דאמר לעיל זאת מה שכתוב בתורה זכרון מה שכתוב במשנה תורה בספר מה שכתוב בנביאים אבל במגילה לא ניתנה ליכתב אלא לגורסה על פה ולקרותה:

והלא כבר נאמר וידבר כו' - וקהלת כבר נאמרה וכיון דלא כתב את כולן למדת שמה שכתב רוח הקודש היה:

אל תוסף על דבריו - מקרא הוא בספר משלי:

דאי בעי כתב ואי בעי לא כתב - ולעולם מה שכתב משלות בעלמא נינהו ולא מפי הקב"ה:

תא שמע אל תוסף על דבריו - מדקאסר להוסיף עליהן שמע מינה ברוח הקודש נאמרו:

ויאמר המן בלבו - מנא ידעו כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא רוח הקודש נגלה עליהם:

ויודע הדבר למרדכי - מי גלה לו רוח הקדש שרה עליו:

ובבזה לא שלחו את ידם - היאך ידעו מה עשו הרחוקים:

מפיש ואמר טובא - יביאו לבוש מלכות אדעתא דנפשיה קאמר שמע מינה זאת היתה בלבו:

נדמתה לו כאומתו - והיו אומרים בפיהם זו משלנו היא:

דרבי חייא בר אבא - לקמן בפירקין:

פריסתקי שדור - שלוחים שלחו להם למרדכי ואסתר שלא נגענו בביזה שלא ירע למלך:

לא יעברו - מנא ידע את העתיד:

מנות - מיני מעדנים:

שתי מנות לאדם אחד - דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע:

עגלא תלתא - שלישי לבטן:

דף ז:

ה"ג קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות - דהא תרי מנות איכא:
הדר שלח ליה איהו לא גרסינן ליה הכא:
טסקא דקשבא- שק מלא תמרים:
דאבשונא - שנתייבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם:
א"ל אביי - לרבה:
השתא אמר מרי - עכשיו יאמר מרי עליך:
אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית - הסל שהיה רגיל להוליך בעודנו בן כפר ומאכיל לבהמתו לא יוריד עתה מראשו כך אתה נעשית מלך וראש בפומבדיתא ואינך שולח לו אלא דברים המצויין לכל:
חוליא - מתיקא:
כי נפקי מבי מר - כשיצאתי מבית אדוני רבה לילך לבית אבא מרי בר מר הייתי שבע:
צעי - קערות של מיני מאכל:
דאיכסייא לצעא בתראי - הייתי חפץ לכוס הקערה אחריו כל אכילה שלא כדרכה נקרא כוסס:
רווחא לבסימא שכיח - ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך המעיים:
מחלפי סעודתייהו - זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו:
לאבסומי - להשתכר ביין:
ואיבסום - נשתכרו:
נגה ולא אתו רבנן - איחר היום ולא באו התלמידים לבית המדרש:
מתני' אין בין יום טוב לשבת - להיות מותר לכתחלה ביום טוב מה שאסור בשבת אבל לענין עונשין יש הרבה שזה בסקילה ובכרת וזה בלאו גרידא:
גמ' זה וזה שוין - אסורין ביום טוב כשבת:
שאפשר - כגון סכין שנפגם מערב יום טוב:
שאי אפשר - כגון סכין שנפגמה ביום טוב:
מתני' בידי אדם - יש בה מיתת ב"ד:
גמ' אף יום הכפורים מתחייב בנפשו - דאיסור כרת כמיתת בית דין דמי:
ופטורים מלשלם - אם הדליק גדישו של חבירו ביום הכפורים שאין תשלומין אצל חיוב מיתה שנאמר ולא יהיה אסון ענש יענש (שמות כא) הא אם יהיה אסון לא יענש:

כל חייבי כריתות שלקו - שהתרו בהן עדים על לאו שעמו כרת ולקו בבית דין:
נפטרו מידי כריתתן - שוב אין בית דין של מעלה נפרעין:
תנינא - דחלוקין:
ואם איתא - דנפטרו אידי ואידי בידי אדם הוא אף ביום הכפורים יש מלקות על לאו שבו ובית דין פוטרין אותו מכרת:
אמר רב נחמן - לעולם אינן חלוקין עליו חביריו והא דקתני דאין זדונו בידי אדם:
הא מני ר' יצחק היא - דאמר במסכת מכות דאין מלקין בלאו הניתן לאזהרת כרת אפילו התרו בו למלקות ויליף טעמיה מהאי קרא:
כל חייבי כריתות - של עריות היו בכלל ונכרתו הנפשות העושות וגו' שכתוב בפרשת עריות (ויקרא י"ח:כ"ט):
למה יצאת כרת באחותו - דכתיב בקדושים תהיו ואיש כי יקח את אחותו וגו':
לדונה בכרת ולא במלקות - אם התרו בהן ואף על גב דנדה נמי נשנית באותה פרשה לדבר שנתחדש בה נשנית להעראה:
אפילו תימא רבנן היא - דאמרי מלקות אצל כרת ואפילו הכא ליכא למילף מינה שחלוקין על רבי חנניה והכי קאמר מתניתין שבת עיקר חומר זדונו בידי אדם וזה עיקר חומר זדונו בהכרת ומיהו אם התרו בו ולקה מיפטר:

דף ח.

מתני' אין בין המודר הנאה - מודר הנאה חמור ממודר מאכל:
דריסת הרגל - שהמודר הנאה אסור ליכנס לביתו והמודר מאכל מותר:
וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש - מותר להשאיל למודר מאכל ודוקא במקום שאין משכירין כיוצא בהן אבל במקום שמשכירין כיוצא בהן תנן בהדיא דאסור דכל הנאה שאם לא ההנהו זה היה מחסר בה פרוטה הנאת מאכל היא שהרי ראויה אותה פרוטה לקנות בה מאכל:
גמ' הא לענין כלים שעושין בהן אוכל נפש - אסור אף במודר מאכל ואפי' במקום שאין משכירים:
הא לא קפדי אינשי - ואמאי אסור במודר הנאה:
ויתור - דבר שהיה מוותר לכל אדם ואינו מקפיד עליו:
מתני' נדר ונדבה - מפרש בגמרא נדר האומר הרי עלי עולה ולאחר זמן הפרישה חייב באחריותה נדבה האומר הרי זו ולא קבלה עליו:

גמ' הא לענין בל תאחר - ואף על גב דנדבה בקרא דבל תאחר לא כתיבא הא מרבינן ליה במסכת ראש השנה מגזרה שוה:

את שעליו חייב באחריותו - הכי דרש ליה לקרא ונרצה לו נדרו לכשיתכפר בהן הויא נרצה אבל מקמי כפרה לא נרצה ובאיזה קרבן אמרתי לך באותו שעליו והיינו עליו דקרא:

מאי משמע - דעליו קבלת אחריות עליו:

מתני' שתי ראיות - ביום אחד או בשני ימים רצופים וכן שלש ביום אחד או בשלשה ימים רצופין או שתים ביום אחד ואחת למחר:

גמ' משכב ומושב - שכב או ישב על גבי עשרה בגדים זה על זה כולן אבות הטומאה ואפילו לא נגע בהן ואילו נגע בדבר שאינו משכב ומושב אינו [אלא] ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין:

וספירת שבעה - משיפסוק צריך למנות ז' נקיים קודם שיטבול ואם ראה זוב באחד מהן סתר כל המניין:

מנא הני מילי - דשוין לטומאה ואין שוין לקרבן:

מנה הכתוב שתים - ואיש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא (ויקרא ט"ו:ב') הרי שתי זיבות מנויות כאן וקראו טמא:

שלש וקראו טמא - דכתיב וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו (שם). הרי לך שלש וקראו טמא טומאתו היא:

הא כיצד - אם משתים טמא למה פרט לך הכתוב שלש:

שתים לטומאה - לכל חומר טומאת זב:

ולא לטומאה - חמורה אלא כבעל קרי בעלמא:

ראה שתים - והרי כבר ירד לכל חומר טומאה ומי הוציאו:

מזובו - משמע מקצת זובו:

לא ידענא כמה ראיות - האי מקצת דמשמע מהאי קרא לא ידעינן מאי היא או שלש וארבע או שתים ושלש:

לכשיפסוק מזובו - אין צריך ליטבול קודם ספירה אלא משיפסוק ימנה הכי גרסינן בתורת כהנים מזובו ולא מזובו ומנגעו שאם היה זב ומצורע ופסק מזובו ולא נתרפא עדיין מנגעו וספר אין אומרים לו אין ספירה זו נקיות עד שיטהר אף מנגעו אלא מונה והולך מיד ועולה לו לספירת זוב ולכשיתרפא מצרעתו יטבול מיד טבילה ראשונה של מצורע והיא עולה לו לטבילת נגעו וזובו ונטהר מלטמא משכב ומושב ולטמא כלי חרס בהיסט כדין זב ואף על פי שצריך לספירת שבעה לצרעתו לענין אכילת קדשים וטבילה

שניה כדכתיב במצורע (ויקרא י"ד:ח'-ט') ורחץ במים וטהר ואחר יבא אל המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וגו' ורחץ בשרו במים וגו' אהני טבילה קמייתא לטהרו מלטמא משכב ומושב וכלי חרס בהיסט:

מזובו וספר - להכי סמך ספירה אצל זובו ללמדך שאף בשביל מקצת זב טעון ספירה לימד על זב בעל שתי ראיות:

לא יהא טעון ספירת שבעה - בתמיה אחר שאמרת שתים כו' וה"ג הלא דין הוא אם מטמא משכב ומושב בשתי ראיות לכל חומר טומאת זב מהיכן יתמעט מספירה:

דף ח:

שומרת יום כנגד יום - הרואה יום אחד או שנים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה מונה יום אחד וטובלת בו ביום תוכיח:

שמטמאה משכב ומושב - בשמעתא בתרייתא דמסכת נדה (דף עב:) מרבינן לה:

מאי שנא האי מזובו - מזובו וספר (לה) דרשת ליה דמקצת זוב ולאשמועינן דמקצת זבין טעונין ספירת שבעה ובהא עניינא שמעינן מיניה זב בעל שתי ראיות לספירה ומאי שנא האי מזובו דלעיל דכתיב לגבי קרבן ולא דרשת ליה מקצת זוב לאתויי זב בעל שתי ראיות לקרבן אלא מקצת זבין דרשת ליה ומוקמת ליה אבעל שלש ראיות וממעטת מיניה בעל שתי ראיות:

לישתוק קרא מיניה - ומהיכא תיתי לן ספירה:

וכי תימא אתיא מדינא - דלעיל כדאמרת אם מטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שבעה לא אתיא דהא אמרת שומרת יום כנגד יום תוכיח:

אם כן ליכתוב קרא וכי יטהר הזב - ולא בעי מזובו ומדכתיב וכי יטהר הזב ולא כתיב וכי יטהר סתמא הוה דרשינן ליה וכי יטהר מן הזב מאי מזובו שמע מינה למדרש מקצת זבין טעון ספירה:

מתני' פריעה ופרימה - בגדיו יהיו פרומים וראשו יהי פרוע:

מוחלט - לאחר שכלו ימי ההסגר ונראה בו סימני טומאה האמורין בו:

גמ' שילוח - חוץ לחומת העיר:

וטומאה - כל חומר טומאה האמורה במצורע:

מנא הני מילי - דאין פריעה ופרימה במוסגר דלמא גלי לן רחמנא במוחלט והוא הדין למוסגר כדאמרת לענין טומאה:

וטהרו הכהן מספחת היא - במצורע שבא לכלל טהרה מתוך הסגירו ולא נחלט כתיב וסיפיה דקרא כתיב וכבס בגדיו וטהר מדלא כתב ויטהר לישנא דמעיקרא הוא והכי קאמר וכבר קודם טבילה היה טהור ממקצת טומאה של חומר מצורע:

גבי זב דכתיב - בסוף טהרתו וטהר מה טהור מעיקרא אמרת ביה:

אלא - על כרחך טהור יהיה מכאן ולהבא מלטמא כלי חרס בהיסט ואע"ג שטבילתו ביום ואם ראה אחר טבילה בו ביום סתר את הכל ומטמא למפרע משכב ומושב כדאמרינן בכיצד צולין (פסחים דף פא.) וכל שכן אדם ואפילו הכי מהניא ליה טבילה מלטמא כלי חרס שהסיט בין טבילה לראיה והכי דריש לה בתורת כהנים ונראה בעיני דהא דדרשינן ליה וטהר מלטמא כלי חרס מדכתבינהו להאי קרא בתר קרא אשר יגע בו הזב דנפקא לן מיניה היסט כלי חרס לזב ואין לך עוד טמא שמטמא כלי חרס בהיסט אלא הוא:

הכא נמי וטהר - דמצורע טהור השתא מלטמא בביאה מחומרי מצורע שמטמא אדם וכלים הנכנסין עמו לבית שאפילו חזרה המספחת ופשתה ונטמאת טהור כדכתיב ואם פשה תפשה המספחת בעור וגו' אהני ליה טבילה לטהר את הכלים הבאין עמו לבית לפי שמצורע מטמא בביאה דתניא בתורת כהנים זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית מה בית מטמא בביאה אף כולן מטמאין בביאה:

אשר בו - משמע מי שצרעתו תלויה טומאתו בגופו שכל זמן שלא נתרפא ממנו טמא והיינו מוחלט דגבי טהרה דיליה כתיב והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע:

יצא - מוסגר שטומאתו תלויה בימי הסגר שאם לא ימצא ביום שבעה סימני טומאה שער לבן או פסיון יטהרנו ואע"פ שנגעו עומד עליו:

כל ימי אשר הנגע בו וגו' - שילוח כתיב בהאי קרא מחוץ למחנה מושבו:

כל ימי אשר הנגע בו וגו' - שילוח כתיב בהאי קרא מחוץ למחנה מושבו:

ימי כל ימי - מדהוה ליה למיכתב ימי וכתיב כל ימי:

אין בין טהור מתוך הסגר - בימי רפואתו:

לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפרים - דאף על גב דאיכא קרבנות אשם ולוג שמן מיהו הכא ביום טהרתו ורפואתו הוא דקתני ולא איירי בקרבנות שהן בשמיני:

והנה נרפא וגו' - וכתיב בתריה שתי צפרים חיות טהורות וגלח את כל שערו:

מתני' ספרים - תורה נביאים וכתובים:

אשורית - לשון הקודש:

אף בספרים לא התירו - להם לשון אחר חוץ מלשון הקודש:

אלא יוונית - ובגמרא מפרש טעמא:

גמ' לתופרן בגידין - כל ספריהן עשויין בגליון והלכה למשה מסיני הוא בתפילין ומזוזות שיהו תפורין בגידין ובספר תורה נחלקו במסכת מכות (דף יא.) בספר תורה שתפרה בפשתן השתא אשמעינן מתניתין כמאן דפסל:

מקרא שכתבו תרגום - ספר שכתוב בלשון הקודש הראוי לכתוב בו מקרא כתבו לשון ארמי:

ותרגום - שהיה ראוי ליכתוב בו תרגום כגון יגר שהדותא (בראשית לא):

כתבו מקרא - גלעד וכגון תרגום כתב של דניאל ועזרא:

וכתב עברי - או שלא שינה את הלשון אבל שינה את הכתב שכתבו בכתב של עבר הנהר ובמסכת סנהדרין (דף כא:) קרי ליה כתבא ליבונאה:

עד שיכתבנו אשורית - כתב אשורית הוא כתב שלנו:

דף ט.

גופן - כתיבה:

כאן בגופן שלנו - מתניתין דקתני בכל לשון שלא שינה את הכתב אלא ששינה את הלשון ובררייתא בגופן שלהן:

הא - דאמר עד שיכתבנו בכתב אשורית:

רבן שמעון בן גמליאל היא - דפליג אדרבנן במתניתין:

אי רבן שמעון בן גמליאל - אמאי קתני בברייתא עד שיכתבנו אשורית:

אלא לא קשיא - גרסינן:

והיו הדברים האלה - כתיב בתפילין ומזוזות שכתובין בהן פרשיות של שמע:

בשאר ספרים - נביאים וכתובים:

מכלל דתנא קמא - בתמיהה והא תנא קמא שרי בכל לשון:

רבותינו אמרו - רבן שמעון בן גמליאל:

תלמי - מלך מצרים היה:

אלהים ברא בראשית - את השמים שלא יאמר בראשית שם הוא ושתי רשויות הן וראשון ברא את השני:

אעשה אדם - שמכאן פקרו האומרים שתי רשויות הן דכתיב נעשה אדם (בראשית א':כ"ו):

ויכל ביום הששי - שלא יאמר אם כן עשה מלאכה בשבת דהא כתיב ויכל ביום השביעי והוא לא יקבל עליו מדרש חכמים שדרשו בו מה היה העולם חסר מנוחה באתה שבת באתה מנוחה וזהו גמרו:

זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם - דמשמע שני גופין ברא כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין לכן כתבו בראו שכך נברא אדם בשני פרצופים:
בקרוביה - שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק ועל שרה הקפיד לפיכך כתבו בקרוביה לומר אברהם בלבו והיא אמרה בקרוביה:
נושא בני אדם - דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל:
הרגו שור - שלא יאמר רצחנים היו אבותיכם שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש לכך כתבו שור שלא היו חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות:
ובשאר ארצות - שלא יאמר שקר כתוב בתורה שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשאתה מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושנותיו של משה כולן אין מגיעות לד' מאות שנה כל שכן שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות האבות אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה צא מהם ששים של יצחק ומאה ול' שחיה יעקב כשבא למצרים נשארו מאתים ועשר וכן היתה הגזרה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראשית ט"ו:י"ג) ולא נאמר במצרים אלא בארץ לא להם וכשנולד יצחק היה אברהם גר בארץ פלשתים ומאז עד שיצאו ממצרים נמצא יצחק וזרעו שהן זרעו של אברהם גרים ושלשים של קודם לכן לא נמנו בגזרה דהא זרעך כתיב:
זאטוטי - לשון חשיבות אבל נערי לשון קטנות ויאמר גרועים שלכם שלחתם לקבל פני שכינה:
ואל זאטוטי בני ישראל - באותה פרשה עצמה ולפי שכתבו זאטוטי תחילה חזרו וכתבום כשמם הראשון ולא כתבו ואל אצילי בני ישראל:

דף ט:

לא חמד אחד מהם נשאתי - שלא יאמר חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח:
להאיר לכל העמים - שאם לא כן יאמר בן נח מותר בע"ז ומדרשו (ע"ז נה.) להחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם:
אשר לא צויתי לעובדם - שאם לא כתבו לעובדם משמע אשר לא צויתי שיהיו ויאמר א"כ אלהות הן שעל כורחו נבראו:
וכתבו - במקום ואת הארנבת ואת צעירת הרגלים לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה:
יפיותו של יפת - הוא לשון יון לשונו יפה משל כל בני יפת:
מתני' מרובה בגדים - כהנים ששימשו בבית שני ואף בבית ראשון מימות יאשיהו ואילך שנגנז צלוחית של שמן המשחה:

פר הבא על כל המצות - כהן משיח שהורה היתר בדבר שזדונו כרת ועשה כהוראתו מביא פר שנאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם וגו' (ויקרא ד':ג'):
כהן המשמש - כגון שאירע בו פסול ומינו אחר תחתיו ועבר פסולו וחזר לעבודתו והעבירו הבא תחתיו הראשון קרוי משמש והשני עבר:
אלא פר יוה"כ - שאי אפשר להביא שנים וכן עשירית האיפה חביתי כהן [גדול] שבכל יום שאי אפשר להביא שנים:
גמ' הא לכל דבריהן זה וזה שוין - ואם בא להקטיר או לעבוד שום עבודה משמש בשמונה בגדים כהן שעבר ככהן המשמש:
כל מצות כהונה גדולה עליו - משמש בח' בגדים לא פורע ולא פורם ומצווה על הבתולה ומוזהר על האלמנה ומקריב אונן:
ואינו ראוי - לשמש לא בשמונה בגדים ככהן גדול ולא בארבעה ככהן הדיוט:
רבי היא - וסתמה אליבא דנפשיה:
ונסיב ליה אליבא דתנאי - במרובה בגדים סבר לה כרבנן ובכהן שעבר סבר לה כר' מאיר:
מתני' אין בין במה - אין הפרש בשעת היתר הבמות בין במה גדולה זה מזבח של משה בעודו בנוב וגבעון:
לבמה קטנה - מזבח של יחיד שכל יחיד ויחיד עושה במה לעצמו:
קרב בבמה - קטנה:
כל שאינו נידר ונידב כו' - בזבחים יליף לה בפרק בתרא:
גמ' פסחים ותו לא - והא קתני סיפא כל שאינו נידר ונידב אינו קרב בבמה קטנה ואילו בגדולה היו מקריבין קרבנות צבור תמידין ומוספין וקא ס"ד דאף חובות צבור שאין קבוע להן זמן היו קריבין בה כגון פר העלם דבר של צבור ושעירי ע"ז:
כעין פסחים - וכל חובות הקבוע להם זמן כפסחים:
מני - מתניתין דקתני דבמה קטנה אין קרב בה שום חובה ואמר דבמה גדולה לא עדיפא מינה אלא בחובות הקבוע להן זמן:
ר' שמעון היא - דאמר בפרק בתרא דזבחים אף צבור לא הקריבו בבמה גדולה שום חובה אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן אבל חובות שאין קבוע להן זמן כגון פר העלם דבר ושעירי ע"ז הכא והכא לא קרב אבל כדרבנן דהתם לא מתוקמא מתניתין דהא אמרי כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל דהיא במה גדולה ואפילו פר העלם דבר ומתניתין קתני פסח וכיוצא בהן:

מתני' בכל הרואה - בכל מקום שיוכל לראות משם את שילה ובפרק בתרא דזבחים יליף טעמא:

דף י.

יש אחריה היתר - כשחרבה שילה הותרו הבמות כדאמרינן במס' זבחים (דף קיט.) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה זו שילה שנחו מלכבוש ואל הנחלה זו ירושלים למה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר בין זו לזו:

גמ' בית חוניו - מזבח חוניו בנו של שמעון הצדיק בנה במה במצרים לשם שמים כדאמרינן במס' מנחות:

קסבר כו' - דאיכא למאן דאמר התם שבנאה לשם ע"ז:

וקסבר קדושה - שנתקדשה ירושלים אינה קדושה לעולם ומשחרבה הותרו הבמות:

לעתיד לבא - כלומר משתחרב:

והיא היתה נחלה - האמור בפסוק אל המנוחה ואל הנחלה:

קלעים להיכל - קא סלקא דעתך במקום חומות היכל שיהא מזבח הבנוי בעזרה קרוי אשר פתח אהל מועד שאלמלא כן לא היו מקריבין עד שיגמר הבנין והם התחילו להקריב קרבנות משבאו שם בימי כורש כמו שכתוב בספר עזרא ועד עשרים ושנים שנה אחרי כן לא נגמר הבית בשנת שלש לדריוש האחרון:

בונין מבחוץ - שהיו הקלעים פרושים לפנים מעובי החומה שלא יכנסו הבונין לתוך ההיכל:

לאו מכלל דר' אליעזר - דבעי קלעים סבר לא קידשה לאחר חורבן לפיכך פירסו קלעים במקום בנין וחזרו וקידשו בתודות ובשיר כדאמר במס' שבועות (דף טז.):

ומר מאי דשמיע ליה קאמר - ולא משום צורך קדושה: וכי תימא כו':

ולמה מנאום - והלא הרבה היו שם והתם נמי תנן וכל כיוצא בהן:

את אלו - עיירות נמנו בפ' בתרא דערכין לענין בתי ערי חומה לומר שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון ואין שם יותר מתשעה:

ורמינהו - מסקנא דמילתיה הוא דאמר לעיל הני תנאי פליגי בקידשה ולא קידשה:

דף י:

הא אמרי - לקמן בסיפא דהא מתני' גופה דלא צריכי לקדושי דקא מסיים ואזיל בה וכל שתעלה בידך מסורת מאבותיך:

כל המצות הללו - הנוהגות בערי חומה שילוח מצורע וקריאת מגילה בחמשה עשר והבית חלוט בה לסוף שנה:

אע"פ שאין כו' - אלמא סבירא ליה קדושה קמייתא לא בטלה מחמת חורבן והיינו תנאי:

וחרבו שלופה וגו' - וציערו שהוכיחו על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים כדאמר לעיל בפירקין (ג.):

ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו - וכתיב התם ויהי שאול עוין את דוד בשביל הצלחתו:

אמוץ ואמציה - אמוץ אביו של ישעיה ואמציה מלך יהודה:

מלמד שכיסתה פניה בבית חמיה - לפיכך לא הכירה עכשיו שאף בביתו לא ראה פניה שיהא מכירה:

אינו מן המדה - אינו אוחז למעט מדת קרקע לכל צדדיו כלום כדקתני יש לו עשר אמות לכל רוח באמצע בית קדש הקדשים היה יושב ויש ריוח בינו לבין הכתלים עשר אמות לכל צד וכל הבית אינו אלא כ' על כ' נמצא שאינו ממעט כלום:

לפני הדביר - חלל בית קדש הקדשים שהוא לפנים הדביר היא המחיצה המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים:

פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא - כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת פורים היה מתחיל לדרוש מקרא זה:

וקמתי עליהם - בפורענות בבל כתיב:

זה הכתב - אין להן כתב אלא מאומה אחרת:

נין - לשון ממשלה וכן ינון שמו (תהילים ע"ב:י"ז) ימשול ויגדל:

בצאת לפני החלוץ - ביהושפט כתיב בדברי הימים כשיצא להלחם על העמונים והגבעונים שבאו עליו:

הודו לה' כי טוב - משמע טוב שיקלסו לפניו על זאת:

אחרים משיש - וכשנתחייבו כלייה בימי המן היו אויביהן שמחין להן:

ושמתי כסאי בעילם - שושן הבירה היתה בעילם דכתיב בספר דניאל בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

דף יא.

כי עבדים אנחנו - פסוק הוא בספר עזרא וסיפא ויט עלינו חסד לפני שרי פרס לתת לנו מחיה:

באש בימי נבוכדנצר - שהטילנו לתוך הכבשן:

אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי - שהדבר נגלה לכל האומות שהלכו אגרות בכל העולם:
מסורבלין - מלובשין בבשר:
נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך - כמי שלא היה יכול להושיע:
אדם ולא מלך - זה המן:
רב מתנה [**אמר**] **מהכא** - פתח פתחא:
[**הדא דכתיב כו**'] - מה שכתב בתורה ואין קונה גזר המן שלא יהא אדם רשאי לקנות מהן לעבד:
ושמואל אמר מהכא - פתחא לא מאסתים וגו':
ואם לא תורישו וגו' - אף אלו נענשו על שחמל שאול על עמלק:
אעשה לכם - אף אלו כמעט כלו:
אחיו של ראש - כלומר דומה לו:
בן גילו - בן מזלו שניהן דעת אחת היה להן:
בקש להחריב - יסוד שיסד זרובבל בבית המקדש בימי כורש לפני אחשורוש כמו שאמור בספר עזרא (סימן ד'):
שטנה - שנמנה לשטן להם שלא יבנוהו:
אח - אוי:
אברם הוא אברהם - פסוק הוא בדברי הימים:
שמלך מעצמו - שלא היה מזרע המלוכה:
כי הוא רודה - כתיב בשלמה:
כשם שמלך על תפסח ועל עזה וכו' - והכי קאמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמו מתפסח ועד עזה:
מלכו בכיפה - תחת כל כיפת הרקיע:
הא דאמרן - מהודו ועד כוש:

דף יא:

סימן - שלמה סנחריב דריוש כורש:
לא סליק מלכותיה - לא השלים מלכותו שהרי נטרד כדאמרינן במסכת גיטין (דף סח:):
הניחא למאן דאמר וכו' - במס' גיטין פ' מי שאחזו:
על העליונים - על השדים:
כשבת המלך - משמע בתחילת מלכותו והדר כתיב בשנת שלש:

כשנתיישבה דעתו - שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל ועכשיו נתיישבה:

מאי היא - חושבניה דבלשצר וטעותיה:

לפי מלאות לבבל - כסבור הוא למלכות בבל מיום שנטלה בבל מלכות וזה נבוכדנצר נטל מלכות מאסר חדון מלך אשור:

חשב - בלשצר מ"ה דנבוכדנצר וכ"ג דאויל מרודך:

ותרתי דידיה - דאשכחן דבלשצר מלך תלת שנין דכתיב בספר דניאל בשנת שלש למלכות בלשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל וגו':

גלו בשבע גלו בשמונה - חד גלות הוא וקראי קא דריש כתיב בגלות יהויכין בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר בסוף ספר מלכים ובספר ירמיה בסופו אשר הגלה נבוזראדן בשנת שבע אלא שמונה למלכות נבוכדנצר ושבע לכיבוש יהויקים שכבשו תחתיו בשנה שניה למלכותו ולא הגלהו ויהי לו עבד שלש שנים וי"ח וי"ט כתיב בגלות צדקיהו בסוף ספר ירמיה והיינו חורבות ירושלים שהיא י"א שנה אחר גלות יהויכין דכתיב ויהי בעשתי עשרה שנה למלך צדקיהו וגו' ומאי י"ח וי"ט י"ח לכיבוש יהויקים וי"ט למלכות נבוכדנצר:

דאמר מר שנה ראשונה כיבש נינוה - שהיתה ראש מלכות אשור שהיה מלך בנינוה:

שניה כיבש יהויקים - קראי קא דריש בסדר עולם כתיב בראש ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר בירושלים ויתן ה' את יהויקים בידו אפשר לומר כן והלא לא מלך אלא בשנת ארבע ליהויקים שנאמר בספר ירמיהו (מה) הדבר אשר היה בשנת הרביעית ליהויקים היא שנה הראשונה לנבוכדנצר אלא מה תלמוד לומר בשנת שלש למלכות יהויקים בשנת שלשה למרדו לאחר שכיבשו עבדו שלשה שנים ומרד בו שנאמר ויהי לו [יהויקים] עבד שלש שנים וישב וימרד בו (מלכים ב כ"ד:א') ולמדך כאן שעמד במרדו שלש שנים הרי ששה שנים לכיבושו ובפעם הזאת נמסר בידו והרגו ונתקיים בו קבורת חמור ייקבר (ירמיהו כ"ב:י"ט) והמליך את יהויכין בנו תחתיו ובא לו לבבל (מדרש רבה מצורע פי"ט) אמרו לו יועציו האב מרד בך והמלכת בנו מתלא אמרן מכלבא בישא גוריא טבא לא נפיק חזר עליו לתשובת השנה והגלהו והמליך צדקיהו וכן כתיב בספר מלכים בסופו נמצאת גלות יהויכין בשנת שבע לכיבוש יהויקים והרי הכתוב קורא אותה בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר בספר מלכים בסופו למדנו שבשנה שניה למלכותו כיבשו:

נשא אויל מרודך מלך בבל וגו' - למדנו שמלך אויל מרודך בשנת ל"ז לגלות יהויכין וכבר מלך נבוכדנצר שמונה שנים קודם גלות יהויכין שמונה ול"ז הרי מ"ה וכ"ג דאויל מרודך וב' דבלשצר:

אפיק מאני דבית המקדש - בשנת שלישית למלכותו:

אמר - אחשורוש איהו ודאי מיטעא טעי:

אנא חשיבנא כו' לגלות בבל - תחילת גולה שהגלה את יכניה:

כמה בצירן - משבעים משנת שתים לבלשצר תמני אותן שמונה שנים שמלך נבוכדנצר לפני הגלותו את יכניה שלא היה לו לבלשצר למנותן ומנאן:

חשב - אחשורוש מב' לבלשצר עד שלש שלו:

ועייל - הנך תמני תחותייהו:

חדא דבלשצר - דהרי משנת שתים שלמו שבעים שנה לפי מניינו ושוב מנה שלישית:

וחמשה דדריוש המדי וכורש הפרסי - דכתיב ודריוש מדאה קביל מלכותא (דניאל ו':א') ואחריו מלך כורש הראשון שנתן רשות לבני הגולה לעלות שנאמר כה אמר כורש וגו' (עזרא א':ב') וקסלקא דעתך השתא שמלכו בין שניהן ה' שנים אע"ג דלא כתיב בקרא:

ותרתי דאחשורוש - כבר עברו לו שתי שנים:

מחרבות ירושלים - גלות צדקיהו שנשרפה העיר ובו בהדיא כתיב דלחרבות ירושלים בעי למימניא דכתיב בספר דניאל למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה:

חדיסר - שכך עמד הבית אחר גלות יכניה:

איהו כמה מלך ארביסר - דכתיב בשנת שתים עשרה הפיל פור הוא הגורל ולשנה אחרת נעשה הנס. הרי י"ג דמלכי אומות העולם מתשרי מנינן ונתחדשה השנה בתשרי וכתיב לשנה אחרת לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית הרי י"ד:

באדין - בימי כורש בטילת עבידת בית אלהא שצוה כורש לבנות וחזר בו על ידי צרי יהודה ובנימין כמו שכתוב בספר עזרא עד שנת תרתין למלכות דריוש השני שמלך אחר אחשורוש ונקרא שלשה שמות דריוש כורש ארתחשסתא:

שנים מקוטעות היו - אותן שנים שמנינן למעלה יש בהן שנבלעו משל אחרון בראשון כגון לדריוש המדי וכורש שמנינן להם ה' שנים לא תמצא אלא ד' דכתיב בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש בספר דניאל בשנת שלש למלכות כורש וגו' ותניא בסדר עולם לא מצינו למדי שנה בכתובים אלא זו בלבד ולכורש מצינו שלשה שנים בספר דניאל בשנת שלש למלכות כורש וגו' ותניא נמי בסדר עולם כורש מלך שלש שנים מקוטעות הרי שמנית שנה יתרה וגם דבשנות נבוכדנצר ואויל מרודך נבלעה שנה וכנגדו נשתהה הבנין שתים שנים לדריוש:

דף יב.

תניא נמי הכי - דבשנות נבוכדנצר ואויל מרודך נבלעה שנה:
עוד שנה אחת לבבל - הכי איתא בסדר עולם ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותא הרי שבעים שנה מיום שמלך נבוכדנצר שבעים חסר אחת מיום שכיבש יהויקים ועוד שנה אחת לבבל למלאות שבעים שנה משלט על ישראל ועמד דריוש והשלימה ואחריו בשנה אחרת מלך כורש בבבל ונפקדו פקידה במקצת שאמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וגו' למדנו מברייתא זו כשמת בלשצר לא היו לכיבוש יהויקים אלא שבעים חסר אחת ואנחנו מנינו למעלה שבעים שנה מ"ה דנבוכדנצר וכ"ג דאויל מרודך ושלשה דבלשצר הרי שנים מקוטעות היו:
בינותי בספרים - לשון ספירה וחשבון:
כתיב לפי מלאות לבבל - שבעים שנה אפקוד אתכם בספר ירמיה:
וכתיב - בספר דניאל למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה מספר השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא:
לפקידה בעלמא - ואמר לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכך היתה שנפקדו בשנה אחת לכורש מלך פרס שהיא שנת ע"א לכיבוש יהויקים שפשטה בבל על ישראל:
משיח - נמשח כמו שמן המשחה:
קובל אני לך כו' - והכי קאמר כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' הוא יבנה את ביתי תרי קראי כתיבי דסמיכי אהדדי וניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו וכאן ננקד למשיחו בזרקא ולכורש ננקד במאריך להפרישו ולנתקו מעם למשיחו:
מי בכם מכל עמו וגו' - והוא עצמו לא נשתדל בדבר:
כתיב פרס ומדי הפרתמים - סמך הפרתמים אצל מדי וכתיב למלכי מדי ופרס. סמך מלכי אצל מדי:
בגדי כהונה - שהיו בידו שם בגדי כהן גדול שהביאן מירושלים:
פיקח היה - שהקדים משתה הרחוקים יותר ממשתה בני עירו:
שהשתחוו לצלם - בימי נבוכדנצר:
וכי משוא פנים יש בדבר - איך זכו לנס:
הם עשו לפנים - מיראה:
חרי חרי - מעשה מחט מלאכת המצעות היתה עשויה נקבים נקבים:
מילת לבנה - חור לשון חיור:

הראוי לכסף כו' - מטות זהב וכסף קדריש שר הראוי לזהב לזהב וגרוע לכסף:
מתחוטטות על בעליהן - רצפה עשה להם באבנים חטוטות כלומר שלא באו לידי אדם אלא בטורח שמחטטים ומחזירים בעליהן אחריהן עד שמוצאין אותן בדמים יקרים:
וכן הוא אומר - שהמקרא משבח אבני' יקרות ואומר על נסיונות הרבה הן באין כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו והכתוב מדבר לישראל לעתיד לבוא שיהיו חשובין ויקרים בין האומות כאבני נזר המתנוססות:
דרי דרי - שורות שורות סביב וסוחרת לשון סחור סחור:
כצהרים - והאי וסוחרת לשון סהרא הוא:
שקרא דרור לכל בעלי סחורה - עשה נחת רוח לבני מלכותו להעביר מהן מכס של סוחרין:
הראשונים - כלומר בלשצר וחבורתו:
כדת של תורה - אכילת מזבח מרובה משתיה פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה ונסך חצי ההין:
מיין מדינתו - יין הרגיל בו ולא ישכרהו [ולא ישתהו] אלא לפי רצונו:
כרצון מרדכי והמן - הם היו שרי המשקים במשתה:
איהו בקרי - דלועין גדולות:

דף יב:

בוציני - דלועין קטנות כלומר דבאותו מין עצמו זה נואף וזו נואפת הוא אומר להראות את יופיה והיא לכך נתכונה שיסתכלו ביופיה:
פריצתא הואי - פרוצה היתה:
מלמד שפרחה בה צרעת - ויליף בירושלמי מאשר נגזר עליה וכתיב וישב בית החפשית מצורע כי נגזר מבית ה' (דברי הימים ב כו) מה להלן צרעת אף כאן צרעת:
אהורייריה - שומרי הסוסים:
לקבל אלפא חמרא שתי - כן העיד הכתוב עליו (דניאל ה':א'):
פסיק ליה - יפיג יינו מעט מעליו:
על דורדייה - על שמריו:
וטעמא אמרו ליה - ויפה אמרו לו דודאי כן הוא שמתוך שהאדם שקט דעתו מיושבת עליו שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו וסיפיה דקרא על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר:

פסוק זה על קרבנות נאמר - והקרוב אליו לשון הקרבת קרבן מלאכי השרת הזכירו לפני הקב"ה את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו לעשות להם נקמה בושתי ותבא אסתר ותמלוך תחתיה:

כרשנא - כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה:

שתר - שתי תורים:

מרס - שמירסו את הדם שלא יקרש ושוב לא יהא ראוי לזריקה:

מרסנא - מירסו במנחות לבוללן ממרס לשון מגיס:

מוכן לפורענות - עומד להיות תלוי:

מכאן שההדיוט קופץ בראש - שהרי מנה אותו הכתוב לבסוף אלמא גרוע הוא מכולן והוא קפץ בראש:

אלמלא אגרות ראשונות - שהוחזק בהן שוטה בעיני האומות:

לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט - שהיו ממהרין להורגן במצות המלך באגרות האמצעיות ולא היו ממתינים ליום המועד:

אמרי מאי האי דשדר לן - אומרים האומות מה זה ששלח לומר לנו להיות כל איש שורר בביתו שאף הגרדן שורר בביתו:

פרדשכא - פקיד ונגיד:

נערה - דוד לא ביקש אלא נערה אחת כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניו ואחשורוש כסיל צוה לקבץ את כולן הכל יודעין שלא יקח אלא אחת ואת כולן יבעל מאן דהוה ליה ברתא מטמרה:

מוכתר בנימוסו היה - בשמות נאין נימוס שם בלשון יון:

נערי לא גרסינן אלא הכי גרסינן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי כו':

דלא קטליה דוד לשמעי - שהיה חייב מיתה:

לאידך גיסא - לצעקה ולא לשבח איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הצער הזה:

דף יג.

איתי גוברין יהודאין כו' - וסיפיה דקרא לאלהך לא פלחין:

כל דבריך אחד הן - כנגד הספר היה אומר כל דבריך דברי הימים אחת הן הרבה שמות אתה מזכיר פלוני ופלוני וכולן אדם אחד הן:

ואנו יודעין לדורשן - ואע"פ שסתמת אותן אנו נותנין את לבינו עד שאנו יודעין לדורשן משום דאמרינן לעיל כל הכופר בע"ז נקרא יהודי נקט לה הכא:

ואשתו היהודיה וגו' - והלא בתיה שמה דהא כתיב בסופיה ואלה בני בתיה:

לרחוץ - לטבול (לשון) גירות:
והלא כלב שמו - שבכלב משתעי קרא:
הכי גרסינן וישא בתיה שמרדה בגילולי בית אביה - ולכך נשתנה שמה בליקוחין הללו:
שגלה מעצמו - מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתיב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן והוא גלה מעצמו כמו שעשה ירמיהו שגלה מעצמו עד שאמר לו הקב"ה לחזור:
בין ההדסים אשר במצולה - בין הצדיקים שגלו לבבל ובשכינה משתעי קרא:
אסתהר - ירח יפה כלבנה:
ירקרוקת היתה - כהדסה זו:
אלא חוט של חסד משוך עליה - מאת הקב"ה לכך נראית יפה לאומות ולאחשורוש:
ובמות אביה ואמה תו ל"ל - מאחר דכתיב כי אין לה אב ואם אלא ללמדנו שאפי' יום אחד לא היה לה אב ואם:
בשעה שנתעברה אמה מת אביה - נמצא שלא היה לה אב משעה שנראה להקרות אב:
וכשילדתה אמה מתה - ולא נראית לקרות אם:
ולרש אין כל - באוריה משתעי קרא:
כבשה אחת - בת שבע:
שהיתה מונה בהן ימי שבת - שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת ואחת בשני בשבת ואחת בשלישי בשבת וכן כולן וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת:
כתלי דחזירי - בקונ"וש שמינים ומתוך אונסה לא נענשה:
ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתיהם וגו' - וכתיב בההוא ענינא ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר וגו':
אנפקינון שמן זית שלא הביא שליש - גבי מנחות תנן אין מביאין אנפקינון ואם הביא פסול ועלה קאי ר' יהודה ואמר מהו אנפקינון:
מעדן - מצהיב:
מגנותו של אותו רשע - גנותו הוא זה שהוא בועל נשים ומשלחן:
שהגוף נהנה מן הגוף - מפני הצינה והעיד לך הכתוב שהיו מתכונין מן השמים לחבבה על בעלה:
ביקש לטעום כו' - לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות:
עבד משתיא כו' - חוזר לכמה ענינים לפייסה שתגלה לו מולדתה ולא הועיל וסמוך לה להאי קרא ובהקבץ בתולות שנית וגו' אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה וגו' עבד משתיא סעודה לכבודה מה שלא עשה בשאר נשים:

דלי כרגא - אמר בשביל אסתר אני מניח לכם מכסי גולגולתכם היינו והנחה למדינות עשה:
שדר פרדישני - דורונות לשרים בשמה והיינו דכתיב ויתן משאת כיד המלך:

דף יג:

לא יגרע מצדיק עיניו - נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם אף לימים רבים מדה במדה:
זכתה ויצא ממנה שאול - שהיה צנוע:
זכה ויצאת ממנו אסתר - בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול ומשאול עד בנימין וכתיב היא אסתר בת דודו ואין לו ראיה אחרת בכתובים שיצאה משאול:
מסרתן - ללאה והוא צניעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין:
שנאמר לא יגרע מצדיק עיניו - וסיפיה דקרא ויושיבם לנצח ויגבהו והיינו גדולה לדורות:
ואם הגיס דעתו כו' - הכי סמכי קראי ויושיבם לנצח ויגבהו ואם אסורים בזקים על ידי שמגביהין עצמן באין לידי עניות ויסורים:
וטובלת - מחמת נקיות שלא תהא מאוסה לצדיק משכיבתו של אחשורוש:
אדון על עבדיו - ויקצוף פרעה על שני סריסיו:
לשון טורסי - שם מקום:
לא ראינו שינה - מתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש וצמא לשתות:
משמרתי ומשמרתך - אתה ממונה על עבודה אחת ואני ממונה על עבודה אחרת:
הכי גרסינן אחר הדברים האלה גדל המלך את המן וגו' - בתר בגתן ותרש כתיב:
וקא בעי הש"ס אחר מאי - מה העיד עליו הכתוב שלא גידלו עד שבא מעשה הזה:
אחר שברא הקדוש ב"ה רפואה למכה - העתידה לבא לאחר זמן:
כרפאי לישראל - ואחר כך נגלה עון אפרים ע"י מכה שאני מביא עליהן:
הפיל פור - ומהו פור הוא הגורל מיום ליום באיזו יום יפול הגורל וכן מחודש לחודש והגורל של כולן הטיל ביום אחד ונפל לו הגורל על אחד:
בשבעה באדר מת משה - שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון (יהושע ד':י"ט) צא מהם למפרע שלשים יום באבלו של משה ושלשה ימים שהכינו להם צידה שנאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים וגו' (שם א) הרי בשבעה באדר מת משה:

ובשבעה באדר נולד - דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים ל"א:ב') היום מלאו ימי ושנותי כדאי הלידה שתכפר על המיתה:
אית בהו רבנן - מתשובתו של המן אנו למדין שכך היה אחשורוש משיבו:
קרחה אני עושה במלכותך - שמלכות אחת מליאה מהם:
מדינתא - מדינה קטנה:
ולא נסבי מינן - נשים:
ואת דתי המלך אינם עושים - אונגריות ומסים וגולגליות וארנונות אינן נותנין:
דמפקי ליה לשתא בשה"י פה"י - שבת היום פסח היום ואנו אסורים במלאכה:
אין שוה - אין נאה ואין חשש להניחן:
משמיעין - בית דין מכריזין שיביאו שקלים למקדש:
ועל הכלאים - שגדלו הזרעים קצת וניצן ניכר ועוקרין אותן משדותיהן בהכרזת בית דין:

דף יד.

משל דאחשורוש והמן כו' - כלומר יש ללמוד מאחשורוש שאף בדעתו היה להשמידן:
(**להחזירן**) **למוטב** - שגזרו עליהן תעניות לתשובה כדכתיב צום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים:
חוץ ממקרא מגילה - ואם תאמר נר חנוכה כבר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי:
מעבדות לחירות - ביציאת מצרים אמרו שירה על הים:
הלל נמי נימא - שהיא שירה:
הכי גרסי' אמר רבא בשלמא התם כו' ולא עבדי פרעה שהרי לחירות יצאו:
אכתי עבדי אחשורוש אנן - דלא נגאלו אלא מן המיתה:
בין לרבא - דאמר להכי לא אמרי הלל דאכתי עבדי אחשורוש הוו הא לאו הכי אמרינן:
בין לרב נחמן - דאמר קריאת מגילה במקום הלל:
הוכשרו שאר ארצות לומר שירה - על נס המאורע להם:
ותו ליכא - נביאים:
נבואה שהוצרכה לדורות - ללמוד תשובה או הוראה וכל הנך מ"ח הוצרכו ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם אברהם יצחק יעקב משה ואהרן יהושע פנחס ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים (שופטים ב':א') זה פנחס ויבא איש האלהים אל עלי (שמואל א ב':כ"ז) זה אלקנה עלי שמואל גד נתן דוד שלמה עידו קרא אל המזבח בבית אל מיכיהו בן ימלה בימי אחאב עובדיה אחיה השילוני ויהוא בן חנני בימי אסא עזריה בן עודד

חזיאל [הלוי] מבני מתניה אליעזר בן דודו ממורישה כולן בימי יהושפט בדברי הימים (ב' יט) ובימי ירבעם בן יואש הושע עמוס ובימי יותם מיכה המורשתי ובימי אמציה אמוץ אמוץ אמר לאמציה מדוע דרשת אלהי אדום ואליהו ואלישע ויונה בן אמיתי ישעיה בימי מנשה יואל נחום חבקוק בימי יאשיה צפניה אוריה מקרית יערים ירמיה בגולה יחזקאל דניאל בשנת שתים לדריוש ברוך נריה שריה מחסיה חגי זכריה מלאכי ומרדכי בלשן בסדר עולם ועל דניאל אמרינן לעיל (דף ג.) אינהו נביאי ואיהו לאו נביא אלא אפיק דניאל ועייל שמעיה שאמר לרחבעם אל תעלו ואל תלחמו עם אחיכם בני ישראל שנים לא ידעתי:

נתבצר להם - לשון גבוה כמו ובצורות בשמים (דברים ט):

כשהיא אחות אהרן - ועדיין לא נולד משה:

פתילות למקדש - משכן שילה:

משום יחוד - שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית:

לב אחד - שרף יש לו כמו אילן אבל אין לו בענפיו אלא בגזעו על פני כל גובהו:

רמה קרני ולא רמה פכי - זו היא נבואתה שנתנבאית על שאול ויהוא שלא תימשך מלכותן במשיחת דוד ושלמה כתיב קרן השמן ובמשיחת שאול ויהוא כתיב פך:

וכי רואין דם בלילה - שנאמר (שמואל א כ"ה:ל"ד) אם אשאיר לנבל עד אור הבקר משתין בקיר שמע מינה דהוה בלילה וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור הלא צריך להבחין מראיתו אם מה' דמים הטמאים באשה הוא:

וכי דנין דיני נפשות בלילה - והא כתיב (ירמיהו כ"א:י"ב) דינו לבוקר משפט וכתיב והוקע אותם לה' נגד השמש (במדבר כ"ה:ד'):

דף יד:

כליתני - מנעת אותי:

בדמים - דם נדה ושפיכות דמים:

שגילתה שוקה - ונתאוה לה ותבעה ולא שמעה לו כדמסיים ואזיל:

לפוקה - כמו פיק ברכים (נחום ב):

הכי גרסי' זאת מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו מעשה דבת שבע ומסקנא הכי הוה – והכי פירושה מדקאמרה ליה ולא תהיה זאת לך לפוקה מכלל שהתנבאת' לו שסופו להכשל בביאה אחרת ומאי ניהו בת שבע ומסקנא הכי הוה סוף שעלתה לו כך אלמא נביאה הוות שנתקיימה נבואתה:

בהדי שותא פילכא - עם שהאשה מדברת היא טווה כלומר עם שהיא מדברת עמו על בעלה הזכירה לו את עצמה שאם ימות ישאנה:

מיטייפי - צופין למרחוק ודוגמתו במס' כתובות (דף ס.) נטוף עיניך:

ובמקום ירמיה היכי מיתנביא היא - הרי ירמיה עמד משנת י"ג ליאשיה שנאמר אשר היה דבר ה' אל ירמיה וגו' (ירמיהו א) והספר נמצא בשנת י"ח ליאשיה ועליו שלח אצל חולדה:

כי המוכר אל הממכר לא ישוב - יחזקאל אמרו והוא נתנבא בתוך (י"ד) שנה שבין גלות יכניה לחרבות ירושלים ומתנבא שיהא בטל היובל והמוכר שדהו לא ישוב לו:

אפשר יובל בטל - משגלו עשרת השבטים בימי חזקיה שנאמר לכל יושביה (ויקרא כ"ה:י') בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן נמצא משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה [כבר] בטלו היובלות ויחזקאל היה מתנבא לאחר זמן שיבטל:

אלא מלמד שירמיה החזירן - באותה שנה שנמצא הספר והיא שנת שמונה עשרה ליאשיהו וכששלח על דברי הספר אצל חולדה לא היה שם ירמיה וחזרו למנות את היובל ולא הספיקו למנות אלא שמיטות עד שחרב הבית:

ויאמר מה הציון הלז - ביאשיהו כתיב בהיותו בבית אל ושרף עצמות הכומרים בבית אל על המזבח שעשה ירבעם:

מה טיבו בבית אל - והלא (משל) מלכי ישראל היה שהרי שם העמיד ירבעם את העגל:

שת קציר - עשה חיל וגדולה כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב י"ד:ט'):

לא נאה יוהרא לנשי - לא נאה חשיבות לנשים:

וסניין שמייהו - שמותיהן מאוסות:

זיבורתא - דבורה:

כרכושתא - חולדה:

בן חרחס - ואע"ג דקרא על בעלה קא מסהיד מיהו במעשיה כתיב:

אמר ליה עינא סבא מיני ומינך תסתיים שמעתא - כלומר על ידי ועל ידך תתפרש אמיתו של דבר הא והא הואי:

נון בנו יהושע בנו - את שבט אפרים מייחס הכתוב עד יהושע ומיהושע למטה לא ייחס איש:

דף טו.

בשלמא - ירמיה וחנמאל דכתיב ויבא אלי חנמאל בן דודי כדבר ה' (ירמיהו ל"ב:ח') ברוך ושריה מצינו שהיו תלמידי ירמיה ברוך דכתיב מפיו יקרא אלי את הדברים האלה

ואני כותב על הספר בדיו (ירמיהו ל"ו:י"ח-י"ט) ושריה בתוך ספר ירמיה (נא) הדבר אשר צוה ירמיה את שריה בן מחסיה וגו' ומצינו בתלמידי נביאים שהיו נביאים נחה רוח אליהו על אלישע ויהושע תלמיד משה ולקמן תניא בברייתא ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה ודניאל ומרדכי וחגי זכריה ומלאכי כולן נתנבאו בשנת שתיים לדריוש:

ישמעאל בן נתניה - הוא שהרג את גדליהו בן אחיקם הצדיק:

בשנת שתים לדריוש - האחרון נתנבאו לבני הגולה שיחזרו לבית המקדש שנתבטלה המלאכה זה שמונה עשרה שנה על ידי שמרונים משהתחילו בה בימי כורש:

בגדה יהודה - סיפיה דקרא ובעל בת אל נכר:

בשמה זינתה - המזכיר את שמה נגרר אחר תאות זנות:

נקרי - רואה קרי:

ה"ג מאי אמר - כשצעק צעקה גדולה ומרה מה היה אומר בצעקתו:

רב אמר - כך היה צועק:

גבה המן מאחשורוש - שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה על לב אחשורוש:

גבר מלכא עילאה - כינוי הוא להיפוך בלשון נקיה:

ותתחלחל - נתמסמס חלל גופה:

שחתכוהו מגדולתו - בימי אחשורוש שהרי בלשצר השליטו תלתא במלכותו וכן דריוש המדי שנאמר ועלה מנהון סרכיא תלתא די דניאל חד מנהון (דניאל ו) וכן כורש שנאמר ודניאל הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה (שם) וכשמלך אחשורוש חתכו מגדולתו:

ואלו איהו - דניאל לא אזיל להשיב שליחותו:

על הקלקלה - שהיתה אסתר מונעת לבא אל המלך לפיכך לא השיב התך את שליחותו ואסתר שלחה דבריה ע"י אחרים:

עד עכשיו - נבעלתי באונס:

ועכשיו - מכאן ואילך מדעתי:

אבדתי ממך - ואסורה אני לך דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורה לבעלה:

יו"ט ראשון של פסח - שהרי בי"ג בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן וי"ד וחמשה עשר וששה עשר התענו ובששה עשר נתלה המן בערב:

דעבר ערקומא דמיא - לאסוף היהודים שבעבר השני:

שופת את הקדרה - מושיבה על הכירה היא קרויה שפיתה:

וזה בא בפרוזבולי - מרדכי בא אליו בטענת עושר המן בא בטענת עוני שמכר המן את עצמו למרדכי קודם לכן ימים רבים בככרי לחם:
בולי - לשון עושר כדאמרינן (גיטין דף לז.) ושברתי את גאון עוזכם אלו בולאות שביהודה:

דף טו:

בוטי - לשון עניות כמו והעבט תעביטנו (דברים טו) במסכת גיטין (דף לז.):
בטולמי - נהמא בככרות לחם עשרים לחם שעורים (מלכים ב ד) מתרגמינן עשרין טולמין דלחמא:
לרוח משפט - לשופטים את רוחן יהיה לעטרה:
דן את יצרו - כופהו לשוב בתשובה:
ומתגבר על יצרו - אינו הולך אחריו לעבור עבירה:
שמשכימין כו' - והיינו שערה שעושין [שנעשים שוערים] לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר [שם עד] זמן נעילתו:
גם אלה - אלו הרשעים הנידונין בגיהנם:
ביין שגו - כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם:
פקו פליליה - לגיהנם נשפטו:
אלי אלי למה עזבתני - במזמור אילת השחר הוא:
על אונס - [אע"פ] שאני באה אליו מאלי אונס הוא:
הצילה מחרב נפשי - באותו מזמור הוא:
אמתה של בת פרעה - ותשלח את אמתה ותקחה (שמות ב':ה'):
בשיני רשעים - עוג מלך הבשן במס' ברכות פרק הרואה (ברכות דף נד:) [שעקר הר בת ג' פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו ונכנס בצוארו בקש לשומטו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן]:
אל תקרי שברת אלא שרבבת - גרסינן ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה דליכתוב קרא ושן רשע אלא י' דשיני וי"ם דרשעים הרי ששים:
ולא דבר שחוצץ במלכות - בנין הבית שהוא באמצע של עולם כדאמרי' בסדר יומא (דף נד:) אבן שתיה שממנה נשתת העולם:
מבית אביה למדה - שמעה התינוקות אומרים כן:
וימרוד - במלך שהיתה שעתו מצלחת:
שיהא מצוי לה - אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך:

ירגיש הקב"ה - שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי:

שיהרג הוא והיא - שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו [נ"א וכי גזרי גזירה ומית חד מינייהו בטלי הגזירה]:

מלך הפכפך היה - וחוזר בדיבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו:

בחומם אשית את משתיהם - על בלשצר וסיעתו נאמר בשובם מן המלחמה שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונצחן בלשצר אותו היום והיו עייפים וחמים וישבו לשתות ונשתכרו ובאותו היום נהרג ואף אסתר אמרה מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות:

שבעים בלחם נשכרו - יונתן תרגם על בניו של המן:

שנת מלכו של עולם - דוגמא ויקץ כישן ה' (תהילים ע"ח:ס"ה) לנקום נקמתו:

נדדו עליונים - שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה ואמרו לו כפוי טובה שלם טובה למי שעשאה לשון מורי ויש אומרים [נדדו עליונים] כדי שירבו בתחנונים לבקש על הדבר:

מאי דקמן דזמינתיה - כלומר מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש כזה:

כתוב - משמע שהיה כתוב מחדש כתב משמע מעיקרא וימצא כתוב ספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי:

דף טז.

שמשי - סופר המלך שונא ישראל היה ומימות כורש היה כמו שנאמר בספר עזרא (סימן ד) שכתב שטנה על בנין הבית עד שבא כורש וביטלו ואף בימי אחשורוש עשה כן שנאמר (שם) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתב שטנה:

לו הכין - לצורך עצמו:

דיסקרתא - כפר:

נהרא - ליטול מכס:

לרבנן - תלמידיו:

הלכות קמיצה - דורש בענינו של יום וששה עשר בניסן היה הוא יום תנופת העומר:

ואשקול למזייא - ואטול שערי:

אסרתינהו - צותה עליהן להחביאן:

אומני - ספרים:

זוזא - זוג של ספרים כעין מספרים:
עציץ - כלי חרס:
ולתעניתו - יום שלישי לתענית היה שהתחילו להתענות בי"ד בניסן ומה שאמר המקרא ליום אתמול שלישי ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות יום שלישי לשילוח הרצים היה:
אם מזרע היהודים - יש זרע ביהודים שאם הוא בא מהם לא תוכל לו:
מלמד שהביאוהו בבהלה - ולא רחץ יפה מטינופו:
שוה - חושש:
מלמד שהיתה מחווה כנגד אחשורוש - מרבוי אתה לומד איש צר ואויב המן הרע הזה:
נופל - לשון עושה והולך נופל ורוצה לזקוף והמלאך מפילו:
וישלך עליו - הקב"ה משליך פורענות על הרשע בלי חמלה:
מידו ברוח יברח - בני סייעתו וחבריו בורחים מידו:
אחת של אסתר - שהיה כעוס אחשורוש על מה שעשה המן לאסתר:
דבר שנצטער בו אותו צדיק - לעבד נמכר יוסף על ידי קנאת אחיו:

דף טז:

יכשל בו - גרסי' ולא גרסי' זרעו:
כמה צוארין היו לו לבנימין - לא גרסינן שכן דרך המקרא לכתוב צוארי לשון רבים על חלקת צואריו (בראשית כ"ז:ט"ז) בכה על צואריו:
שיגר לו יין - לפי שדעת זקנים נוחה הימנו זה הדבר הטוב לו מן הכל:
תעלא - שועל:
בעידניה - אם תראה שעתו מצלחת:
תעלא - קרי' ליה יוסף לפני אחיו מאי בצירותיה מאחווה:
אורה זו תורה - שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה:
זהו יום טוב - קיימו עליהם ימים טובים:
זו מילה - ועל כל אלה גזר:
אמרתך - זו מילה שניתנה במאמר ולא בדיבור ויאמר ה' אל אברהם ואתה את בריתי תשמור (בראשית י"ז:ט') ומצינו שדוד שמח עליה שנאמר למנצח על השמינית (תהלים ו) כשהיה בבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצות כיון (שנסתכל) במילה שמח:
עשרת בני המן ועשרת - הזכרת שמותן ותיבה הסמוכה אחריהן כלומר נשמתן נפלו כאחד:

זקיפא - פורק"א בלעז בצד אחד זה למטה מזה:
אריח - הוא הכתב:
לבינה - הוא חלק שהוא כפליים מן הכתב והאריח חצי לבינה:
שלא תהא להם תקומה - שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו:
מלמד שבא מלאך כו' - שהרי התחיל לדבר בלשון כעס וסופו אמר מה שאלתך:
עם הספר - שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה:
הכי גרסינן אמר רב נחמן יאמר בפה מה שנכתב בספרים - ולא גרסינן אמרה לו והכי פירושה סדר המקראות כך הוא וקיבל היהודים את אשר החלו לעשות כי המן בן המדתא האגגי וגו' ובבואה לפני המלך אמר עם הספר וגו' ומרדכי כתב אליהם שיעשו פורים כי המן ביקש לאבדם ומה שבאת אסתר לפני המלך [להתחנן לו] כל זה יאמר שנה בשנה:
כאמיתה של תורה - כספר תורה עצמו שרטוט הלכה למשה מסיני:
דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר - כך סמוכים המקראות:
שפירשו ממנו - לפי שבטל מדברי תורה ונכנס לשררה:
מעיקרא - בימי כורש כשעלה (עם) זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו ונמנו בספר עזרא כ"ד שנה היה בין מנין למנין בימי כורש לדריוש האחרון ולפי שנעשה מרדכי שר בינתים ירד מחשיבותו אצל חכמים:
שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה - שיש לך לתמוה למה לא עלה עזרא עם זרובבל בימי כורש עד השנה השביעית לדריוש האחרון לאחר שנבנה הבית כמו שכתוב בעזרא ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך וגו' (עזרא ז':ח') ובמדרש שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל וברוך לא עלה מבבל ומת שם בתוך השנים הללו ודאמרן לעיל ברוך נתנבא בשנת שתים לדריוש בבבל היה מתנבא ושולח ספרים לירושלים:
יעקב למד תורה י"ד שנה בבית עבר - כשפירש מאביו ללכת לחרן ולא נענש עליהן על כיבוד אביו ובשאר כל השנים שנשתהה בבית לבן ובדרך נענש כדמפרש ואזיל:

דף יז.

למה נמנו שנותיו של ישמעאל - מה לנו למנות שנות הרשעים:
להתייחס בהן שנותיו של יעקב - על ידי מנין שנות ישמעאל אנו למדין [באיזה פרק משנות יעקב עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו מהן אנו למדין] ששימש בבית עבר י"ד שנה כיצד אברהם בן פ"ו שנה כשנולד ישמעאל וכשנולד יצחק היה בן מאה שנה

הרי היו לישמעאל י"ד שנה ויצחק קדם ליעקב ששים שנה הרי לישמעאל ע"ד כמה פיישן משנותיו של ישמעאל ס"ג נמצא שהיה יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנה:

ותניא היה יעקב כו' - ותניא נמי הכי שהיה יעקב כשנתברך מאביו בן ס"ג ובו בפרק מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו':

מלמד שקידשה ישמעאל - אביה ומת והשיאה נביות אחיה:

שבעה דשבעא ותרין דכפנא - דכתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וגו' (בראשית מ"ה:ו') הרי בן קי"ו היה יעקב כשירד למצרים וקרא כתיב שלשים ומאת שנה נמצא משנסע מביית אביו עד שבא לבית לבן ארבע עשר ואותן השנים היה בבית עבר ולא חשיב להו לא גרסינן הכא עד לקמן:

אלא שמע מינה - י"ד דבית עבר לא חשיב להו דלא איענש עלייהו:

וארבע עשרה שנה - היה יעקב בבית לבן עד דאתילד יוסף דכתיב עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך וגו' (בראשית לא) וכשנולד יוסף שלמו שני עבדות הבנות שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' (שם ל) ומשם והלאה עבד אותו בשכר הצאן הרי בן ע"ז היה יעקב כשנולד יוסף וכתיב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה נמצא יעקב בן מאה ושבע [שנים כשהיה יוסף בן שלשים שנה] ונשתהה יעקב לישב בארץ כנען שלא ירד למצרים:

עבר מת לאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים - ובא לבית לבן ועמד שם שתי שנים צא וחשוב שנותיו של עבר ונמצא שמת כשהיה יעקב בן שבעים ותשע שנה והיינו שתי שנים משבא לבית לבן כשתחשוב י"ד שנה ששימש בבית עבר:

יצא - יעקב מבית עבר שתי שנים לפני מיתתו של עבר:

נמצא כשעמד כו' - הכי גרסינן מנלן דלא איענש עלייהו דתניא נמצא יוסף כשפירש מאביו שלא ראהו עשרים ושתים שנה כדרך שפירש יעקב מבית אביו שלא כיבדו נתאבל על יוסף כ"ב שנה כיצד יוסף בן שבע עשרה שנה היה כשפירש מאביו וכשמלך על מצרים היה בן שלשים שנה שנאמר ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה הרי י"ג ושבעה דשבעא ותרין דכפנא הרי עשרים ושתים שנה שנתכסה יוסף מאביו ויעקב עמד עשרים שנה בבית לבן וי"ד שנה בבית עבר:

אי הכי בצירא להו - ואין כאן אלא עשרים דבית לבן:

אישתהי ב' שנים באורחא - דבשובו מארם נהרים לבא ליצחק אביו ויבן לו בית לימות החורף עשה סוכות ב' פעמים שני ימות הקיץ הרי י"ח ובבית אל עשה ששה חדשים כשיצא משכם שנאמר קום עלה בית אל וגו' (בראשית ל"ה:א'):

הדרן עלך מגילה נקראת:
מתני' הקורא - ללועזות. כל שאינו לשון הקודש נקרא לעז ולקמן פריך והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא:
קראה תרגום בכל לשון – זו ואין צ"ל זו קתני:
סירוגין - בגמרא מפרש קורא מעט ופוסק (ושוהה) וחוזר ופוסק:
היה כותבה או דורשה - ומתוך כך קוראה אם כוון לבו יצא:
דיפתרא ונייר - מפרש בגמ':
על הספר - קלף:
מנהני מילי - דלמפרע לא יצא:
מה זמנם למפרע לא - דאי אפשר שיהא ט"ו קודם לי"ד:
ממזרח שמש עד מבואו - כשם ששקיעת וזריחת החמה לא יהפכו כך מהולל שם ה' ולא למפרע:
זה היום - כסדר היום שאינו משתנה בשעותיו להיפך כך למפרע לא:
יהי שם ה' מבורך - כהוייתו יהא הלול השם וברכתו כסדרו:
ככתבה - בלשון הקודש ולא בלשון אחר:

דף יז:

והיו הדברים האלה בהוייתן - בלשון הקודש:
שלא יקרא למפרע - אלמא קריאת שמע למפרע לא ומהכא יליף תנא דלעיל טעמא:
בכל לשון נאמרה - לקרותה בכל לשון ולכן איצטריך בקריאת שמע והיו:
איצטריך - והיו דלא תימא שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן:
על הסדר - כמשפט המקראות וכדיליף לקמן:
הפקולי - יש אומרים שמשתכר בצמר גפן שנקרא פקולא:
הבו לה' - הזכירו לפניו את אילי הארץ:
הבו לה' כבוד שמו - סיפיה דקרא בהדרת קודש:
ומה ראו לומר גאולה בשביעית - ולא רפואה אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי:
מתוך שעתידין ליגאל בשביעית - שבוע שבן דוד בא בו חלוק משאר שנים כדאמרינן בפרק חלק (סנהדרין דף צז.) שנה ראשונה רעב ולא רעב כו' עד ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא:

אתחלתא דגאולה היא - ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפילו הכי כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית:
שבור זרוע רשע - אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשתא יארב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני וכי הליסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועו שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה:
בפרשה תשיעית אמרה - ואם תאמר שמינית היא אשרי ולמה רגשו גוים תרתי פרשתא היא:
ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא - אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא:
וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים - קודם שנתיישבו בירושלים שנאמר ואסירה כל בדיליך ועל ידי כן ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה כמו לשעבר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה לכן סמכם לקבוץ גליות והשיבה שופטינו וצדקינו במשפט:
כלו הפושעים - שאינם מאמינין בדת משה שהיתה מן השמים לכך סמכו לה ברכת הפושעים שנאמר עוזבי ה' אלו הפושעים ושבר פושעים היינו זדים כדאמר פשעים אלו המרדין (יומא דף לו:):

דף יח.

אחר ישובו בני ישראל - אחר ישובו לבית המקדש ובקשו הקב"ה ואת דוד מלכם:
זובח תודה - אחר זביחה תן הודאה:
וירד מעשות החטאת והעולה וגו':
חדא מילתא היא - אף הודאה עבודה של מקום הוא:
אסור לספר - בקביעות ברכה:
למי שיכול - ואין מי שיכול לספר את כולו לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים:
היסופר לו כי אדבר - הכי דריש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר לעשות כך כי יבולע:

סמא דכולה משתוקא - מבחר כל הסממנין היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה:
מלה בסלע משתוקא בתרין - אם תרצה לקנות הדבור בסלע תקנה השתיקה בשתים:
קראה תרגום בכל לשון - זו ואין צ"ל זו קתני:
מיתיבי - לרב ושמואל דקתני הכא יוונית לא יצא:
עברית - לשון עבר הנהר:
עילמית – לשון עילם:
הא לא דמיא - תירוצא הוא:
גיפטית לגיפטים יצא – והכי נמי תנן במתני' ללועזות בלעז:
מתני' כברייתא - זו מיתוקמא קראה בכל לשון דקתני מתני' לא יצא כגון גיפטית למדיים ומדית לגיפטים אבל קורין אותו ללועזות בלעז איש כלשונו:
ופרסומי ניסא - אע"פ שאין יודעין מה ששומעין שואלין את השומעין ואומרין מה היא הקרייה הזו ואיך היה הנס ומודיעין להן:
לא הוו ידעי רבנן - תלמידי רבינו הקדוש:
חלוגלוגות - מין ירק הוא ושנוי בכמה מקומות במשנה ובברייתא':
פרפחיני - פיקקל"י בלעז:
מסלסל בשערך - למדנו שהסלסול לשון חיפוש והיפוך:
טאטיתא - אישקופ"א בלעז:

דף יח:

סירוסין - למפרע כמו סרס את המקרא ודרשהו וכן יצא מחותך או מסורס (נדה דף כח.):
דחייש ליחידאה - במקום שהיחיד מחמיר ורבים מקילין:
שומרת יבם - מצפה ליבמה ומצוה בגדול ליבם בא אחד מן האחין וקידש את אחותה של יבמה אחר שנפלה היבמה לפניהן:
אומרים לו המתן - מלכונסה:
עד שיעשה אחיך הגדול מעשה - ביבמתו או לחלוץ או ליבם אבל בעוד היבמה לפני כולן לחלוץ או לייבם הרי היא לכל אחד כאשתו על ידי זיקת יבום ואסור באחותה משום אחות אשה דקסבר יש זיקה אפי' בתרי וכל שכן בחד ופליגי רבנן עליה ואמרי הואיל ושני אחים הן אין זיקתו מיוחדת להיות מוטלת על אחד מהן להיות כאשתו ומותר באחותה:
השמיט - דילג בה הסופר פסוק אחד וקראן הקורא:

כמתורגמן המתרגם - על פה:
תיר - ער:
אהדורי סברא - דבר הבא מבינת הלב:
דקא מסדר פסוקא - על פה וכתב ליה וקתני יצא ע"י קריאת אותו סידור:
הלכה כדברי האומר כולה - צריך לקרות ופליגי בה תנאי במתני' מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו רבי מאיר אומר כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי:
דמנחא מגילה קמיה - ומעתיק ממנה:
מסייע ליה לרבה - מתני' דקתני יצא וליכא לאוקמה אלא במעתיק מן הכתב מסייע ליה לרבה:
דלמא דאיתרמי ליה - לעולם מותר לכתוב בלא העתק ומתני' דאתרמי ליה מגילה ומעתיק ממנה ואיצטריך לאשמעינן דהיכא דמעתיק ממנה אם כוון לבו יצא:
התעיף עיניך בו ואיננו - אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין:
דבי בר חבו - מוכר תפילין הוה כדאמרינן בבבא מציעא (דף כט:) תפילין דבי בר חבו שכיחי:
והלכתא כו' - כך הלכה למשה מסיני:
מיגרס גריסין - שגורות בפי הכל:
סמא - זרניך בלשון קודש אורפומניט"ו בלעז:
סקרתא - צבע אדום שצובעין בו תריסין:
קומא - שרף אילן:

דף יט.

חרתא דאושכפי - סם שצובעין בו מנעלים שחורין:
קמיח - במים:
ולא עפיץ - מעובד בעפצים שקורין גל"ש:
מחקא - מין עשבים עשוי על ידי דבק:
מתני' בן עיר - שזמנו בארבעה עשר:
שהלך לכרך - שזמנו בחמשה עשר:
אם עתיד לחזור - מפרש בגמ':
קורא כמקומו - כחובת מקומו בן עיר בארבעה עשר בן כרך בחמשה עשר:
מאחר הדברים האלה – גידל המלך וכו':

גמ' לא שנו - דבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמשה עשר ולא בארבעה עשר:

אלא שעתיד לחזור בליל ארבעה עשר - אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד אע"פ שעודנו שם הואיל וביום לא יהיה שם אין זה אפילו פרוז בן יומו:

אבל אין עתיד - לצאת משם בלילה דהשתא הוי פרוז לאותו יום אע"פ שעתיד לחזור למחר ליום (אחר) נקרא פרוז וקורא עמהן בין בלילי י"ד בין בי"ד וה"ה לבן עיר שהלך לכרך אם עתיד לחזור בלילי ט"ו שלא יהא שם ביום ט"ו לא הוי מוקף ליומו וקורא בי"ד כחובת מקומו ואעפ"י שהוא בכרך אבל אין עתיד לחזור בלילי ט"ו אין צריך לקרותה בי"ד וממתין וקורא עמהן אע"פ שסופו לחזור לאחר זמן:

מנא ליה - דמשום ההוא יומא חשיב כוותייהו:

בן כפר - שהקדים וקרא ליום הכניסה ואח"כ הלך לעיר והיה שם לילי י"ד:

בין כך ובין כך - אפילו עתיד לחזור ולצאת משם קודם היום קורא עמהן בלילה:

כבני העיר בעי מקרי - כל הפרזים זמנם בארבעה עשר בין כפרים בין עיירות ורבנן הוא דאקילו עלייהו להקדים ליום הכניסה:

והני מילי - דאקילו עלייהו דאין צריך לחזור ולקרות בארבעה עשר כי איתיה בכפר:

כל תוקף - לקיים אגרת הפורים על תוקף הקפיד להזכיר:

תוקפו של אחשורוש - ומתחילתה היא מדברת בתוקפו עד סופה:

ומה ראו על ככה - המגילה נכתבת ונקראת להודיע לדורות מה ראו באותו הזמן שעשו מה שעשו ומפרש על ככה עשו ולפרש מה הגיע על העושים:

נקראת ספר - ונכתב בספר:

שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה - דאיכא למאן דאמר במסכת מכות (דף יא.) ספר תורה שתפרו בפשתן פסולה:

ונקראת אגרת - לומר שאינה חמורה כספר:

שיהו משולשין - שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגיד כממנו ועד הגיד השני ומן השני לשלישי כמשלישי לסוף התפר:

הכתובה בין הכתובים - ספרים שהיו בימי החכמים כולן בגליון כספר תורה שלנו:

לא יצא - דבעינן אגרת לעצמה דמיפרסם ניסא טפי דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא:

אי מחסרא או מייתרא - ארוכה משאר הקלפים למעלה או למטה או קצרה מהן ויש לה היכר לעצמה:

דף יט:

ומחו לה אמוחא - לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדה כלומר סתר מקצתה ואמר לא אמרו אלא בצבור:

שיור התפר - כשתופרין יריעות של ספר תורה לחברן יחד משיירין בתפר למעלה ולמטה:

ומחו לה אמוחא - לאחר שאמרה הכה על מוחה כלומר חזר וסתר ואמר לאו הלכה למשה מסיני הוא אלא חכמים אמרו:

כדי שלא יקרע - שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדקו לספר תורה והוא נקרע אבל עכשיו כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע מונע מלהדקו יותר:

מערה שעמד בה משה - כשעבר הקב"ה לפניו שנאמר ושמתיך בנקרת הצור (שמות לג) ואליהו אף הוא עמד באותה מערה ועבר הקב"ה לפניו שנאמר ויבא שם אל המערה וגו' ויאמר צא ועמדת בהר וגו' והנה ה' עובר וגו' (מלכים א יט):

מחט סידקית - שלנו שהיא דקה ותופרין בה סדקי בגדים ויש מחט אחרת גסה שנקראת מחט של שקאין:

אלמלי נשתייר בה נקב - כפי מחט כשעבר עליהן הקב"ה כמו שנאמר ושכותי כפי עליך עד עברי (שמות לג):

דקדוקי תורה - ריבויין אתין וגמין מיעוטין אכין ורקין:

דקדוקי סופרים - שדקדקו האחרונים מלשון משנת הראשונים:

לא יצא - דיעבד הוא:

וממאי - דחוק מחרש דקאמר מתני' אפי' בדיעבד קאמר ור' יוסי היא דפסל בדיעבד:

ולכתחלה הוא דלא - ובהא איכא למימר דאפי' ר' יהודה מודה דהא לא שמעינן ליה דפליג אלא בדיעבד:

מדסיפא רבי יהודה - דקתני ור' יהודה מכשיר בקטן:

לא דמי רישא לפסולה וסיפא להכשירה לא גרסינן ליה דלישנא יתירא הוא אלא הכי גרסינן ודלמא רבי יהודה היא ותרי גווני קטן וחסורי מיחסרא כו' הכל כשירין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן הא כדאיתא והא כדאיתא חרש לכתחילה ושוטה אפילו בדיעבד:

בד"א בקטן שלא הגיע לחינוך - לחינוך מצות כגון בן תשע ובן עשר כדאמרינן ביומא בפרק בתרא (דף פב.):

במאי אוקימתא כר' יהודה - ואשמעת לן דכי אמר רבי יהודה בלא השמיע לאזנו יצא בדיעבד קאמר ולא לכתחילה:
אלא הא דתניא כו' תורם - ואע"פ שהוא צריך לברך ואין אזניו שומעות הברכה שהוא מוציא מפיו:
אלא מאי - בעית למימר דרבי יהודה דאמר בלא השמיע לאזנו יצא אפילו לכתחילה כי היכי דתיקום הא דר"י בריה דר"ש בן פזי אליביה והאי דקא מיפלגי בדיעבד להודיעך כחו דר' יוסי:
אלא הא דתניא כו' מני:

דף כ.

לעולם ר' יהודה - ואפי' לכתחילה מכשיר ומתני' רבי יוסי היא ואפי' דיעבד לא:
והאי – דתורם לכתחילה ר' יהודה:
והאי - דברהמ"ז:
דרביה - משמו של ר' אלעזר בן עזריה אמרה שצריך להשמיע והאי לישנא משמע לכתחילה אבל דיעבד יצא:
והשתא דאתית להכי - לאשמועינן הא פלוגתא דר' יהודה ור"מ:
אפי' תימא ר' יהודה - דאמר בק"ש יצא דיעבד אין לכתחילה לא ומתני' נמי לכתחילה הוא דפסלה לחרש ור' יהודה היא והך דברכת המזון נמי ר' יהודה היא ודקשיא לך הא דיהודה בריה דר' שמעון בן פזי מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי ר"מ היא דמכשר לכתחילה:
מן המתיר - ר' יהודה שקרית לפניו הוא המתיר את הקטן ואין לך להביא ראיה ממנו שהרי רבים חולקין עליו:
מתני' ולא טובלין - משיגיע שביעי לזב ולטמא מת אין אומרים משחשיכה בכניסת שביעי ראוי לטבול אע"ג דלילה תחילת יום היא הכא יום בעינן אבל משעבר היום מותר לטבול בלילה ובגמרא יליף לה לכולהו:
וכן שומרת יום כנגד יום - בגמרא מפרש מאי שנא דנקט להא תו באנפי נפשה הא תנא ליה אין טובלין:
עד הנץ החמה - שיצא מספק לילה:
וכולן שעשו כו' - דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה:
גמ' כי קתני - עד שתהא הנץ החמה אדיום אקרייה שניה וקאמר שיהא של יום ביום:
ואיתקש טבילה - דכתיב בסיפיה ורחץ במים וה"ה לזב וזבה:

ה"ג פשיטא מאי שנא שומרת יום כנגד יום כו':
שומרת יום כנגד יום - לאחר שכלה שבעה ימי נדה נכנסין י"א יום הקרויין ימי זיבה שאם תראה בהן ג' ימים רצופין הרי היא זבה וטעונה ספירת שבעה וקרבן ואם תראה יום אחד שומרת יום למחרת וטובלת ומקראי יליף לה בתורת כהנים ומייתי לה בשמעתא בתרייתא דמסכת נדה:
תיהוי - הך ראיה של זבה כראיה ראשונה של זב דאיתקש לבעל קרי דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע חדא זיבה כתיב הכא והיינו ראיה ראשונה ואשר תצא ממנו שכבת זרע היינו בעל קרי:
משום דכתיב יהיה גרסינן - כל ימי זוב טומאתה כמשכב נדתה יהיה לה והך קרא בראיית שומרת יום כנגד יום קאי מרבוי כל ימי דרשינן לה במסכת נדה (דף עג.) ואמרינן התם יהיה לה מלמד שסופרת אחד לאחד קצת מיום המחרת הלכך בלילה מיהת תטבול דעבדה קצת שימור:
קמ"ל - כיון דהאי אחד לאחד משום ספירה היא מדוגמת ספירת ז' כל ספירה דיממא היא דכתיב וספרה לה שבעת ימים (ויקרא טו):

דף כ:

מקדמי - מקדימין:
מחשכי - מעריבין:
ת"ש (**והיה**) **לנו הלילה למשמר והיום למלאכה** - ש"מ כל זמן שעסוקים במלאכה קרי יום ולא קדמותא וחשכותא:
מתני' כל היום כשר - ואע"ג דקיימא לן זריזין מקדימין למצות דכתיב וישכם אברהם בבקר (בראשית כ"ב:ג') אפילו הכי כשר כל היום:
לוידוי פרים - פר העלם דבר של צבור ופר כהן משיח שמתודין עליו חטא שהביאוהו עליו כדאמרינן במסכת יומא (דף לו:) והתודה על חטאת עון חטאת כתיב הכא וכפר עליו הכהן (ויקרא ד':כ"ו) וכתיב התם ביום הכפורים יעמד חי לפני ה' לכפר עליו וגו' (ויקרא ט"ז:י') מה להלן כפרת דברים וביום כדיליף לקמן אף כאן כפרת דברים וביום:
למליקה - של עוף:
לקבלה - לקבלת הדם:
להזיה - לזריקת הדם והזיית פרים הנשרפין וחטאות הפנימיות שהיא זריקה שלהן:

גמ' בכפרת דברים - וידוי במסכת יומא (דף לו:) מסיים לה אתה אומר בכפרת דברים או אינו אלא בכפרת דמים הרי הוא אומר ושחט את פר החטאת אשר לו למדנו שעדיין לא נשחט הפר:

כי ביום הזה יכפר עליכם - אלמא כפרתו ביום:

והניף והקריב - והקרבה היא הגשה דאי אפשר לומר הך הקרבה היא הקטרת הקומץ דהא כתיב בתריה וקמץ והקטיר ומה היא הגשה מגיש את המנחה ומגיעה בקרן מערבית דרומית של מזבח כנגד חודה של קרן ואח"כ קומץ ומקראי יליף לה במסכת סוטה (דף יד:) ובמנחות (דף יט:):

לקמיצה ולהקטרה - בהקטרת קומץ קאמר שהיא במנחה כנגד זריקת דם בזבחים ואינה כשרה אלא ביום אבל הקטר חלבים ואברים תנן במתני' דכשרים כל הלילה:

ביום צוותו - להקריב את קרבניהם וכל הני הקרבת הקרבן נינהו דאילו הקטרת קומץ הקרבה היא וקמיצה איתקש להקטרה דכתיב וקמץ והקטיר מליקת עוף מליקתו והזייתו כאחת והזייתו היא הקרבתו קבלת דם הקרבה קרי לה דאמר מר (חגיגה דף יא.) והקריבו זו קבלת הדם א"נ להקריב כל צורכי הקרבה קמיצה ומליקה וקבלה כולן צרכי הקרבה הן ואי אפשר בלא הן אבל הגשה ותנופה אינן מעכבין:

דף כא.

משפט ביום - דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו (דברים כ"א:ט"ז) אורעה כל הפרשה כולה להיות דין במס' סנהדרין בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד:):

לטהרת מצורע - בצפרים ועץ ארז ואזוב ושני תולעת:

דאמר מר קצירה וספירת בלילה - ויליף לה במס' מנחות מקראי:

כל הלילה עד הבוקר - על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר:

וכר' יוסי - דאמר במסכת מנחות אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אף זו היתה תמיד ומהו תמיד שלא ילין שולחן בלא לחם אבל לרבנן טפחו של זה מסדר בצד טפחו של מסלק:

הדרן עלך הקורא למפרע

מתני' הקורא עומד ויושב - אם רצה עומד אם רצה יושב:

קראוה שנים - יחד יצאו ולא אמרינן אין שני קולות נשמעין כאחד:

לא יברך - אין צריך לברך:

בשני ובחמישי בשבת ובשבת במנחה - עזרא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי בבבא קמא בפרק מרובה (בבא קמא דף פב.) והכא אשמעינן דשלשה הן כהן ולוי וישראל:

ואין מוסיפין עליהן - שלא יקשה לצבור מפני שהן ימי מלאכה ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילין לדרוש:

ואין מפטירין - משום האי טעמא גופיה:

הפותח והחותם - בגמ' מפרש:

ואין מוסיפין עליהן - בראשי חדשים וחול המועד נמי איכא ביטול מלאכה דמלאכת דבר האבד מותרת:

גמ' מה שאין כן בתורה - שאין קורין בתורה בצבור מיושב:

כביכול - נאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו כן:

שלא ישב על גבי המטה - אלא או שניהם על גבי המטה או שניהם על גבי קרקע:

ולומד - מפי הגבורה:

יושב ושונה - שנית לבדו מה שלמד:

רכות - דברים רכים ונוחים שאדם מהיר לשמען:

דף כא:

ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין - וכל שכן שאין שנים קורין וטעמא משום דתרי קלי לא מישתמעי:

ובנביא אפילו אחד קורא ושנים מתרגמין - שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ שאינן מכירין בלשון הקודש והתרגום הוא לעז הבבליים ובתרגום של תורה צריכין אנו לחזור שיהו מבינין את המצות אבל בשל נביאים לא קפדי עלייהו כולי האי:

ועשרה מתרגמין - לא גרסינן שאין תרגום בכתובים:

ויעבר את הכושי - ויקדם את הכושי:

מקטרזיא - מקום:

מנ"ח - על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו:

וידבר עולה מן המנין - וידבר ה' אל משה לאמר אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום:

בראשית נמי - דמשתעי בשמים ובארץ דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם:

מאמר הוא - אף הן במאמר נבראו:

ראשון - מן שלשה שקרא ארבעה פסוקים משובח וכן שני וכן שלישי אם לא עשה הראשון ועשה השני או אם לא קראו לא הראשון ולא השני ארבעה פסוקים וקרא אותן השלישי משובח ואם יש להן ריוח בפרשה וקראו כל אחד ארבעה פסוקים כולן משובחין:

תורמין - כהנים את הלשכה נותנין משקלי שנה זו לתוכה לקנות מהן קרבנות צבור לכל השנה:

נר מערבי - הוא נר אמצעי למאן דאמר נרות צפון ודרום מונחין הוי אמצעי משוך קימעא כלפי מערב חוץ משאר נרות דלמאן דאמר מערב ומזרח מונחין לא משום דהוי מערבי השני כלפי מזרח הכי איתא במנחות:

אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות - למול פני נר שבגוף המנורה שהוא אמצעי היה מצדד פני ששה הנרות:

משום הנכנסין - שאם יכנס אדם לבית הכנסת אחר שבירך ראשון ואם לא ישמע את האחרים מברכין יאמר אין ברכה בתורה לפניה:

ומשום היוצאין - ולא שמעו את החותם מברך לאחריה והראשונים לא ברכו יאמרו היוצאים אין ברכה בתורה לאחריה:

כיצד קורין - בד' בני אדם:

אין משיירין בפרשה כו' - לקמן מפרש טעמא ואין מתחילין נמי לקמן אמרינן לה ומפרש טעמא:

דף כב.

ליקרי - שלישי תרי מהא שני מקראות דפרשת וביום השבת ותלתא קראי מבראשי חדשיכם פשו להו תרי וכו':

ביום הראשון - גבי מעמדות תנן ליה במסכת תענית ביום הראשון באחד בשבת:

דולג - השני חוזר ומתחיל פסוק שגמר בו שלפניו:

פוסק - הראשון קורא חצי הפסוק השלישי ופוסקו:

גזירה משום הנכנסין - שישמעו השני מתחיל פסוק זה ויאמרו לא קרא ראשון אלא שנים וכן היוצאין שישמעו את הראשון קורא שלשה ויצאו מבית הכנסת ויאמרו לא יקרא השני אלא שנים:

הכי גרסינן קרא ראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו כו':

למ"ד דולג נדלוג - למאן דאמר פוסק ליכא למיפרך דהא קרא ראשון שלשה קתני דאי אפשר עוד לחזור:

שאני התם דאפשר בהכי - לקרות מפרשה זו לאחריה דהך מתניתא קיימא בשני ובחמישי שהוא יכול לקרות מה שירצה שהכל מענינו של יום:

כשם שאין מתחילין בפרשה בפחות משלשה פסוקים - גזירה משום הנכנסין שיהו סבורים לא קרא זה אלא שני פסוקים של התחלת פרשה זו שהרי לא היו בבית הכנסת ולא שמעו שקרא מפרשה העליונה:

כך אין משיירין כו' - גזירה משום היוצאין שסבורין שהקורא אחריו של זה לא יקרא אלא שני פסוקים הנותרים:

שיור דקא מחמיר תנא קמא - דתני ושל חמשה ביחיד ולא אמרינן יקרא הראשון שלשה ויפסוק אם ירצה:

נכנסין שכיחי - לפיכך החמירו יש אומרים בהתחלה:

שיולי משאיל - כשישמע שקורא השני שלשה מקראות והראשון לא קרא מפרשה זו אלא שנים ישאל היאך קרא הראשון שני פסוקים ולא יותר ויאמרו לו שקרא מפרשה העליונה:

הלכתא מאי - בשל מעמדות:

ואמצעי דולג - שאם לא ידלג הוא יהא צריך להתחיל בפרשה פחות משלשה פסוקים ואם יקרא שלשה מן השניה נמצא קוראה כולה:

מוסף - פסקא תפלת עננו ברכה יתירא:

מכדי רב בישראל קרא - שהרי רב לא היה לא כהן ולא לוי:

דהא רב הונא קרא בכהני - במסכת גיטין בהניזקין (גיטין דף נט:):

הא איכא שמואל - בנהרדעא שהוא ממדינת בבל דכהנא הוא:

ודבר עילויה - נהוג היה להיות למעלה מרב כדאמרינן בפרק מרובה (ב"ק פ.) רב לא עייל לקמיה דשמואל:

ורב הוא דעביד - להאי דאדבריה עליה כבוד הוה עביד ליה משום דלייטיה רב לשמואל דלא לוקמי בני במס' שבת פ' שמונה שרצים (ד' קח.):

שלא בפניו לא עביד ליה - ושמואל לא היה בבבל אלא בנהרדעא:

דף כב:

מיפק לא נפקי - הלכך לפניה בריך גזירה משום הנכנסין כדאמרינן לעיל לאחריה לא בריך דלא חייש ליוצאין:

זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם - במה שהן מאחרין בבית הכנסת:

כגון תענית צבור - שמותר במלאכה רוב תענית צבור מותרין במלאכה חוץ משל גשמים אמצעיים ואחרונים:

ותשעה באב - נמי מותר במלאכה אלא במקום שנהגו:

ראשי חדשים - אין בו ביטול מלאכה כל כך שאין הנשים עושות מלאכה בהן והכי נמי אמרינן במס' ראש השנה (ד' כג.) גבי משואות משום ביטול מלאכה לעם שני ימים ושמעתי מפי מורי הזקן ז"ל שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פירקו נזמיהן בעגל (תוספות. ואני מצאתי בפרק מ"ה דברייתא דרבי אליעזר שמעו הנשים ולא רצו ליתן נזמיהן לבעליהן אלא אמרו להן אתם רוצים לעשות פסל ומסכה שאין בו כח להציל ונתן הקב"ה שכרן של נשים בעולם הזה שיהו משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים ולעוה"ב הן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים שנאמר תתחדש כנשר נעורייכי ע"כ) ומקרא מסייעו דכתיב אשר נסתרת שם ביום המעשה (שמואל א כ:יי"ט) ותרגם יונתן ביומא דחולא והתם נמי גבי ר"ח קאי דקאמר ליה מחר חודש וקרי ליה לערב ר"ח יום המעשה אלמא ראש חדש לאו יום המעשה הוא ומועד נמי לאו ביטול מלאכה לעם שהרי באין לבית הכנסת יותר מימות החול לפי שאין עושין בו מלאכה אלא בדבר האבד:

ולרב אשי - דאמר זה הכלל דמתני' לאתויי נמי תשעה באב דאית ביה מוסף תפלת עננו:

מתני' מני כו' חל להיות כו' - גבי תשעה באב תניא לה בשמעתא בתרייתא דמס' תענית:

קורא אחד ומפטיר אחד - הקורא הוא הוי המפטיר:

סימנא בעלמא - הא דהדר נקיט ליה בזה הכלל סימנא יהיב לן כו':

כל דטפי מילתא מחבריה - כל יום העודף דבר מחבירו:

לא אסרה תורה - בפסוק זה אלא שלא יעשו רצפת אבנים בבהכ"נ דוגמת של מקדש:

לא בעי מטרח צבורא - שאם ילך יעמדו מפניו:

פישוט ידים ורגלים - כשהיה נופל על פניו ושאר הצבור לא היו עושין כן:

לא משני - לא היה רוצה לשנות ממנהגו:

ואיבעית אימא - לא היה רגיל ליפול על פניו כלומר שהיה אדם חשוב ואינו נופל על פניו:

אא"כ נענה - כלומר אא"כ בטוח במעשיו שהוא נענה בתפלתו:

למה זה אתה נופל על פניך - אלמא אין לו לעשות:

קידה - האמורה בכל מקום אינה אלא על אפים:

ארצה - משמע כולו שטוח ארצה:

אחוי קידה - נועץ גודליו ונשען עליהם ושוחה עד שנושק את הרצפה וזוקף ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעות אותו בזקיפתו וצריך להתאמץ במתניו ומתוך כך נצלע בבוקא דאטמא:

הטיח דברים כלפי מעלה - במסכת תענית עלית למרום ואין אתה משגיח על בניך:

הא והא גרמא ליה - לפי שהטיח נתקלקל בשעת הסכנה:

דף כג.

דמצלי אצלויי - על צידיהן ולא נופלין על פניהן ממש לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו:

הכי גרסינן תנא דבי ר' ישמעאל היא:

ביו"ט מאחרין לבא - לבית הכנסת שצריך לטרוח בסעודת יו"ט כך מפורש במסכת סופרים:

וממהרין לצאת - משום שמחת יום טוב:

ובשבת ממהרין לבא - שכבר תיקנו הכל מערב שבת ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כוותיקין:

וממהרין לצאת - משום עונג שבת:

ברכת כהנים - שלשה תיבות בפסוק ראשון וחמשה בפסוק שני ושבעה בפסוק שלישי:

חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך - שבעה הם כדכתיב שבעת שרי פרס ומדי ומהם יש חמשה חשובים כדכתיב בסוף מלכים שלשה שומרי הסף בסוף ספר מלכים וכנגדן תיקנו אלו מעין דבר מלכות:

דמישלם בעובדיה - תמים במעשיו:

מפני כבוד תורה - שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה וכיון דמשום כבוד תורה הוא ולא משום חובה לאו ממנינא הוא:

כנגד ז' שקראו בתורה - לא פיחת כל אחד משלשה פסוקים:

ואם איתא - דאינו עולה מן המנין הוו להו שמונה שקראו בתורה וכ"ד בעינן בנביא:

דף כג:

כנגדו נמי לא בעינן - לקבוע ג' פסוקים בנביא כנגד אותן שקורא המפטיר בתורה:

מקום שיש תורגמן שאני - שיש טורח לצבור:

מתני' אין פורסין על שמע - מנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע. פורסין לשון חצי הדבר:

ואין עוברין לפני התיבה - שליח צבור:

ואין נושאין כפיהן - הכהנים:

אין קורין בתורה - בצבור:

אין עושין מעמד ומושב - למת כשנושאין את המת לקוברו היו יושבין ז' פעמים לבכות את המת והרוצה לסופדו יספוד והכי תניא (ב"ב דף ק:) אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת כגון עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו:

ברכת אבלים - מפרש בגמ':

ותנחומי אבלים - כשחוזרין מן הקברות עומדין ומנחמין את האבל ואין שורה פחותה מעשרה במסכת סנהדרין (דף יט.):

ואין מזמנין על המזון בשם - נברך אלהינו:

והקרקעות - של הקדש הבא לפדותן צריך עשרה ואחד מהן כהן:

ואדם כיוצא בהן - אם בא לפדות מיד הקדש ובגמ' מפרש לה:

גמ' עדה - אין פחותה מעשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב:

לאו אורח ארעא - להטריח שליח לכך ולקרותן יקרים דא"כ מה הנחת למרובין:

אין אבלים מן המנין - שהרי הוא אומר ברכה למנחמים בפני עצמן אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם הטוב בא"י משלם הגמול ולאבלים בפני עצמן אחינו בעל נחמות ינחם אתכם בא"י מנחם אבלים ואינו כוללן יחד:

לאו אורח ארעא - להטריח שליח לכך ולקרותן יקרים דא"כ מה הנחת למרובין אין אבלים מן המנין. שהרי הוא אומר ברכה למנחמים בפני עצמן אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם הטוב בא"י משלם הגמול ולאבלים בפני עצמן אחינו בעל נחמות ינחם אתכם בא"י מנחם אבלים ואינו כוללן יחד:

י' כהנים כתובים - בפרשת הקדשות שלשה בערכין ושלשה בבהמה וארבעה בקרקעות וכיון דמשלמי בהו עשרה בעינן עשרה גברי:

חד לגופיה - דכהן בעינן:

ואימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים - כיון דטעמא משום מיעוט אחר מיעוט הוא השלישי אינו מיעוט אחר מיעוט וכיון דדרשת ליה שני מיעוט אחר מיעוט איתרבי לישראל כי הדר אתא כהן שלישי אשמועינן דליהוי כהן ולא ישראל וכן ה' וכן ז' וכן ט':

עבד איתקש לקרקעות - שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבודו:

מתני' ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד - שלא יטעה מתורגמן (מן) המתרגם על פה:

דף כד.

ובנביא שלשה - אם ירצה ולא איכפת לן אם יטעה דלא נפקא מיניה הוראה:

ואם היו שלשתן כו' - בגמ' מפרש היכא משכחת לה רצופין:
מדלגין בנביא - מפרשה לפרשה:
ואין מדלגין בתורה - שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב לשמוע:
ועד כמה הוא מדלג - בנביא:
שלא יפסוק התורגמן - שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שידלג זה משום שאין כבוד צבור לעמוד שם בשתיקה:
גמ' קורא - כהן גדול אחרי מות ביום הכפורים משנה היא במסכת יומא ואך בעשור לחודש ויש כאן דילוג דפרשת אך בעשור לחדש השביעי בפרשת אמור אל הכהנים:
כאן בכדי שלא יפסוק המתורגמן - והאי בכדי שלא יפסוק הוא שהרי סמוכין הן:
והא קתני - גרסינן ולא גרסינן עלה:
בענין אחד - ששניהן מדברין בדבר אחד ואין כאן טירוף הדעת הלכך כי לא מפסיק תורגמן מדלג שהרי שניהן בענין יוה"כ מדברים ומתני' דקתני כלל לא בשני ענינים כגון מפרשת נגעים לפרשת זבין:
והתניא - בניחותא:
אין מדלגין מנביא לנביא - שיש כאן טירוף יותר מדאי:
מסוף הספר לתחילתו - למפרע:
מתני' המפטיר בנביא - מי שרגיל להפטיר בנביא תקנו חכמים שיהא פורס את שמע:
הוא עובר לפני התיבה - להוציא את הצבור בקדושה שבתפלה:
על ידו - בשבילו:
קטן אינו פורס על שמע - לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתן וכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן:
ואינו נושא את כפיו - אם כהן הוא שאין כבוד של צבור להיות כפופין לברכתו:
פוחח - במס' סופרים מפרש כל שכרעיו נראין ערום ויחף מתרגם ערטילאי ופחח (ישעיהו כ':ב'):
פורס את שמע - דהא מחויב בברכה:
אבל אינו קורא בתורה - משום כבוד תורה וכן לפני התיבה וכן בנשיאות כפים גנאי הוא לצבור:
גמ' משום כבוד - להעביר לפני התיבה הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו תיקנו לו זו לכבוד:
משום אינצויי - הדבר בא לידי מחלוקת אני מפטיר ואתה תעבור לפני התיבה:

דקא עביד בחנם - הבא לעבור לפני התיבה אינו נוטל שכר דהכא אינצויי ליכא משום כבוד איכא:

דף כד:

קטן פוחח מהו שיקרא בתורה - גדול פוחח הוא דאסור משום ולא יראה בך ערות דבר (דברים כ"ג:ט"ו) אבל קטן אינו מוזהר או דלמא לא פליג מתני' בין קטן לגדול:

לדרוש במרכבה - דיחזקאל:

פחתים - גומות:

מתני' כהן שיש בידיו מומין - לפי שהעם מסתכלין בו ואמרינן במסכת חגיגה (דף טז.) המסתכל בכהנים בשעה שנושאין את כפיהן עיניו כהות לפי שהשכינה שורה על ידיהן:

סטיס - קרו"ג:

פניו ידיו ורגליו - הנושא את כפיו חולץ מנעליו כדתניא (סוטה דף מ.) ואם יש בו מום יסתכלו בו ומתוך כך רואין את ידיו:

גמ' בוהקניות - לונטיי"ש בלע"ז:

עקומות - כפופות:

עקושות - לצידיהן:

חיפני ובישני - כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן מגמגמין בלשונן הן:

מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין - ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יאר יער ה' פניו ולשון קללה הוא כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס כמו פני ילכו (שמות ל"ג:י"ד) את פני (ויקרא כ) ומתרגמינן ית רוגזי ומעי"ן עושין אלפי"ן ופוגמין תפלתן ודאמרינן (ברכות לב.) דבי ר"א קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין ההוא בדרשה:

דעבי קלך - ותניא בהכל שוחטין (חולין דף כד.) בשילה ובבית עולמים הלוים נפסלין בקול:

אצל וחכיתי לה' - מקרא זה בספר ישעיה:

לא נמצאת מחרף ומגדף - שהיה קורא לחיתי"ן היהי"ן נראה כאומר והכיתי:

זבלגן - עיניו זולפות דמעה:

לא ישא את כפיו - לפי שמסתכלין בו:

דש בעירו הוה - כבר היו רגילין אנשי עירו ולא היו מסתכלין בו עוד דש לשון מרגיל כמו כיון דדש דש (בגיטין דף נו:):

מתני' אף בלבנים לא יעבור - טעמא מפרש בגמ':

העושה תפלתו עגולה - תפילין שבראשו עגולה כביצה וכאגוז:

סככנה - שלא תכנס בראשו:
ואין בה מצוה - דמרובעות בעינן:
נתנה על מצחו - של ראש ושל יד על פס ידו:
הרי זו דרך המינות - שמבזין מדרש חכמים והולכין אחר המשמע כמשמען בין עיניך ממש ועל ידך ממש ורבותינו דרשו במנחות (דף לז:) בגזירה שוה בין עיניך זה קדקד מקום שמוחו של תינוק רופס ועל ידך גובה היד קיבורת בראש הזרוע שתהא שימה כנגד הלב:
על בית אונקלי - על בית יד לבושו מבחוץ:
הרי זה דרך חיצונים - בני אדם ההולכים אחרי דעתם חוץ מדעת חכמים דבעינן לך לאות ולא לאחרים לאות (שם):
ציפן זהב - נמי כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות י"ג:ט') שיהא הכל מבהמה טהורה:
גמ' שמא מינות נזרקה בו - המינין עובדי ע"ז מקפידין בכך:
בתפרן ובאלכסונן - כשהוא תופר בית מושבן צריך ליזהר שלא יקלקל ריבוען במשיכת חוט התפירה וצריך שיהא להן אלכסון כהלכתו במרובע שתהא אצבע ברוחב ובאורך שהיא אצבע ושני חומשין באלכסון:
כי אמגוזא - עגולות כאגוז אבל עגולה כביצה וכעדשה שפיר דמי ולא תסייעא לברייתא ממתניתין:

דף כה.

מתני' יברכוך טובים ה"ז דרך מינות - שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום וחכמים למדו (כריתות דף ו:) מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיותן באגודה אחת:
על קן צפור יגיעו רחמיך - כלשון הזה רחמיך מגיעין על קן צפור כך חוס ורחם עלינו:
ועל טוב יזכר שמך - על טובותיך נודה לך או שאמר שני פעמים מודים כשהוא כורע משתקין אותו ובגמרא מפרש לה:
המכנה בעריות - בגמרא מפרש שדורש פרשת עריות בכינוי ואומר לא ערוה ממש דיבר הכתוב אלא כינה הכתוב בלשונו וקרא אותה ערוה המגלה קלון אביו וקלון אמו ברבים כינוי הוא לשון היפך שמהפך דיבורו לשבח או לגנאי והרבה יש בלשון חכמים בספרי אספה לי שבעים איש (במדבר י"א:ט"ו-ט"ז) ואל אראה ברעתי (שם) ברעתם

היה לו לומר אלא שכינה הכתוב כיוצא בדבר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהילים ק"ו:כ') כבודי היה לו לומר אלא שכינה הכתוב:

האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך - לא תבא על הכותית ותוליד בן לע"ז:

משתקין אותו בנזיפה - שעוקר הכתוב ממשמעו שהוא עבודת חוק לאמוריים להעביר בניהן לאש ונותן כרת לבא על הכותית ומחייב חטאת על השוגג ומיתת ב"ד על המזיד בהתראה:

גמ' כשתי רשויות - ומקבל ומודה אלוה אחר אלוה:

על הרעה - ברוך דיין האמת:

על הטובה - ברוך הטוב והמטיב:

מטיל קנאה - לומר על העופות חס ועל הבהמות וחיות אינו חס:

ואינן אלא גזירת מלך - להטיל עלינו עולו להודיע שאנחנו עבדיו ושומרי מצותיו:

דכתבינהו משה בתורה - האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים (דברים י':י"ז):

אנשי כנסת הגדולה - בספר עזרא (נחמיה ט':ל"ב) ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד:

חוץ מיראת שמים - אותה מסורה בידי אדם שיהא הוא עצמו מכין לבו לכך אע"ג שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (ירמיהו י"ח:ו') ואומר והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל ל"ו:כ"ו):

אמר מילתא מילתא ותני לה - כל תיבה אומר ושונה אין כאן משמעות שתי רשויות אלא מגונה וסכל הוא:

חברותא כלפי שמיא - וכי כמנהג חבירו נוהג בהקב"ה לדבר לפניו שלא במתכוין וחוזר ומראה לו בכופלו שלא כיון בראשונה:

מרזפתא - מרטי"ל בלע"ז ותשם את המקבת מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד':כ"א):

תני רב יוסף - לפרושי מכנה דמתני' כדמתרגם ערות אביך וערות אמך קלנא דאבוך וקלנא דאמך ולא תגלה שום דבר קלון שבהן:

תנא דבי רבי ישמעאל - לפרש מתני' בישראל הבא על הכותית הכתוב מדבר:

מתני' מעשה ראובן - וישכב את בלהה פילגש אביו (בראשית ל"ה:כ"ב):

נקרא - בבית הכנסת:

ולא מתרגם - חיישינן לגנותו:

מעשה תמר - ויהודה:

ומעשה עגל הראשון - כל פרשת העגל עד ואשליכהו באש (שמות ל"ב:כ"ד) ומה שחזר אהרן וספר המעשה הוא קרוי מעשה עגל השני הוא שכתוב בו ויצא העגל הזה ולא יתרגם פן יטעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו שיצא מאליו אבל המקרא אין מבינין:
הודע את ירושלם - את תועבותיה פרשה היא ביחזקאל:
גמ' ויש לא נקרין ולא מתרגמין - מפרש בסיפא מעשה דוד ואמנון לא נקרין בהפטרה:
מעשה בראשית כו' - ואמרינן במסכת חגיגה (דף יא:) המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם והתם מפרש טעמא אין רצונו של מלך שיזכירו שמו על אשפה כו':

דף כה:

קמ"ל שבחו הוא - שבח הוא ליהודה הקרייה:
דאודי - שהודה מחטאו:
פייגי דעתייהו - יחלוש דעתן כשישמעו שיהו נענשין ויאמרו טוב ליהנות מן העולם הזה בכל רצוננו הואיל וסופנו ליענש:
מאהבה - של ברכות:
ומיראה - של קללות ואין לבן לשמים:
אל תתרגם אלא אחרון - ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו:
מן ויאמר משה אל אהרן - מה עשה לך העם הזה:
פקרו המומרים - העיזו פניהם לומר יש ממש בע"ז:
משום ישא - שלא יאמרו הקב"ה נושא להן פנים ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להן פנים כדאמרינן בברכות (דף כ:) לא כדאי הם ישראל לשאת להן פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח':י') והן מחמירין על עצמן עד כזית עד כביצה:
ישגלנה - לשון משכב כדכתיב והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב':ו') וי"מ כלבתא:
בעפולים - לשון מפורש הוא לגנאי יותר מטחורים ושניהן בנקב בית הריעי:
חריונים - חרי לשון ריעי:
דביונים - הזב מן היונים שלא לפרש שהיו ישראל אוכלין גלליהן בשומרון:
את חוריהם - ריעי היוצא דרך הנקב:
מימי שיניהם - שינים יש לכרכשת' וצואה לחה ורכה קרויה מימי שיניהן:
למחראות - גבי עבודת כוכבים כתיב בספר מלכים כי חור לשון מוצא ריעי הוא:
לעגלות בית און - לקול השמועה הבאה על עגלי בית און יגורו שכיניהם שבשומרון כי אבל עליו על העגל:

וכמריו (**אשר**) **עליו יגילו** - אשר היו רגילין לשמוח עליו עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו:

אלא כבידו - כובד משאו של ריעי תהיה בו וכובד עגבותיו ודומה לו בספר ישעיה (כרעו קרסו) יחדיו לא יכלו מלט משא וגו' הוא משא של ריעי ורבותי מפרשין וכמריו עליו יגילו ממש לשון שמחה שהיקל משאוי שלהן אבל אין לפרש כן שהעגל כולו גלה כאחד שנטלו סנחריב:

שי"ן ותי"ו - לשון וחשופי שת ערות מצרים (ישעיהו כ':ד'):

דסני שומעניה - שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף:

בג' ושי"ן - בר גירתא זונה שמה סריי' שם מוסרח כך הוא בתשובות הגאונים מותר לבזות גם את אמו שילדתו ורבותי מפרשים גיופא שייטא שטייא:

הדרן עלך הקורא את המגילה עומד

מתני' בני העיר שמכרו רחובה של עיר - יש בו קדושה כדמפרש בגמ' הואיל ומתפללין בו בתעניות ובמעמדות:

דף כו.

לוקחין ספרים - נביאים וכתובים:

אבל מכרו תורה כו' - שמעלין בקדש ולא מורידין. תוספתא מעלין בקדש דכתיב ויקם משה את המשכן (שמות מ':י"ח) בצלאל עשה ומשה שהיה גדול ממנו הקימו ולא מורידים דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו וגו' (במדבר י"ז:ג') כיון שהוקדשו הוקדשו עד כאן:

וכן במותריהן - מכרו ספרים ולקחו ממקצת הדמים תורה לא יקחו מן המותר דבר שקדושתו פחותה:

גמ' זו דברי רבי מנחם כו' - בהדיא אמרינן בתוספתא דמגילה (פ"ב) דהוא אמרה:

הואיל והעם מתפללים בו בתעניות ובמעמדות - כדתנן במסכת תעניות (דף טו.) עברו אלו ולא נענו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר. תוספת' ובמעמדות תנן מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית ותניא בגמרא אנשי מעמד נכנסין לבית הכנסת ויושבין ארבע תעניות בשבת אפשר בית הכנסת היה להם קבוע ברחובה של עיר ומתכנסין שם המעמד כולו כדרך ששנינו בביכורים (פ"ג משנה ב) כל העיירות שבמעמד מתכנסין לעיירות של מעמד ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים ולנין שם והיה הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו הא למדת כינוס עיירות ברחוב היתה ואקראי

הוי שמעמד הזה אינו חוזר חלילה עד חצי שנה ובתלמידי רבינו יצחק הלוי מצאתי ובמעמדות לא גרסינן ומפרש שלא היתה תפלתן ברחוב עד כאן:

אקראי בעלמא - אינו תדיר:

לא שנו - דיכולין למכור בית הכנסת אלא של כפרין:

אבל של כרכין - הוה להו בתי כנסיות דרבים והכל בעליהן ואין בני העיר לבדם בעלים להם:

טורסיים - צורפי נחושת:

ואין ירושלים מטמאה בנגעים - דלאו אחוזה היא כדאמרי' לקמן דסבירא ליה להאי תנא לא נתחלקה ירושלים לשבטים ולא נפלה בגורל לא ליהודה ולא לבנימין:

אני לא שמעתי - שלא יהא מיטמא אלא מקום מקדש בלבד משום דבית של קודש הוא וגבי נגעים ובא אשר לו הבית (ויקרא י"ד:ל"ה) בעינן אבל ירושלים מיטמא בנגעים דסבר נתחלקה לשבטים ואחוזתכם קרינא ליה קתני מיהת לרבי יהודה דאית ליה נתחלקה לא שנו אלא מקום מקדש אבל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבה כשאר בתי העיר ואע"ג דשל כרך הוא:

מקודש - אף בתי כנסיות משמע:

הר הבית - בכניסתו מצד המזרח כל מה שיש שם פנוי קרוי הר הבית שאין לה שם אחר:

והלשכות - שבתוך החיל:

והעזרות - שלשתן עזרת נשים ועזרת ישראל הן אחת עשרה אמה שישראל רשאין ליכנס לפנים מן השער ואחריהם לצד מערב לעזרת כהנים י"א אמה שבין דריסת רגלי ישראל למזבח החיצון:

ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל - מצד מערב עכשיו יותר בנתיים מקום המזבח ל"ב אמה ובין האולם והמזבח כ"ב אמה שלא פירש של מי הוא חזר ופירש רצועה יוצאה כו' לימדך כאן רצועה זו לבדה ליהודה אבל צפונו של מזבח ודרומו ומערבו של בנימין ובמסכת זבחים אמרינן שאין ליהודה באותה הרצועה אלא המזרחית מקום היסוד ולכך לא היה יסוד למזרחו של מזבח:

והיה בנימין הצדיק - צופה ברוח הקדש שכן עתיד להיות ומצטער עליה:

חופף עליו - אדם המצטער חופף ומתחכך בבגדיו. לשון שפשוף כמו נזיר חופף ומפספס (נזיר דף מב.):

אושפיזכן - שהיה ארון בחלקו:

והאי תנא סבר כו' - והיינו תנאי דאמרן לעיל:

אין משכירין - בעלי בתים את בתיהם לעולי רגלים אלא בחנם נותנין להן ונכנסין לתוכן:

עורות קדשים - תודה ושלמים שהעורות לבעלים:
גולפא - קנקן של חרס שנשתמש בו:
ומשכא - אם שחט בהמה:
לא שנו - דאין מורידין דמים מקדושתן ובית הכנסת בחשיבותו עומד אף ביד לוקח דומיא דספרים לוקח בהן ס"ת והלה מנהיג ספרים בהוייתן:
אלא שלא מכרו - הטובים ברשות העם [אבל אם מכרו וכו'] פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים ומותר לעשות מהן כל רצונם והיינו דבעא מיניה רבינא מרב אשי על תילא דבי כנישתא מהו למיזרעה אלמא במכר כל דהו הבית והמעות בקדושתייהו קיימי:

דף כו:

למישתא ביה שיכרא - לקנות בדמים ולעשות שכר לשתות:
תילא - כל בית הרוס קרוי תל כמו והיתה תל עולם (דברים יג):
כשורי - קורות של בית הכנסת ישן היו צריכין לתתן בחדש:
הא דאמר רב חסדא - בבבא בתרא בהשותפין:
משום פשיעותא - שמא יפשע (אלא) ויתייאש ולא יבנה אחר:
כי האי גוונא מאי - שאין סתירתו אלא לבנינו של זה:
חלופי וזבוני - חלה קדושתו על החילוף או על הדמים והוא יצא מן הקדושה להשתמש בו:
ליבני - לבינים של בית הכנסת:
בעתיקי - שנבנו כבר בכותל בית הכנסת שנפל:
אבל בחדתא - שנעשה לשם בית הכנסת לית לן בה:
ואפי' למ"ד - במסכת סנהדרין בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) גבי אורג בגד למת דאסור בהזמנה בתכריכי המת דאסירי בהנאה דגמרינן שם שם מעגלה ערופה כדמפרש התם:
הני מילי באורג בגד למת - שאינו חסר אלא אריגה וכיון שנארג מיד הויא ראוי לפורשו על המת אבל לבינים מחוסרים עשייה לבנותן בכותל והלכך בשל לבינים דבית הכנסת הוה ליה כטווי לאריג וליכא למ"ד בכי האי גוונא דהזמנה מילתא היא:
מתנה - נתנו בני העיר בית הכנסת לתשמישי חול:
ותשמישי מצוה - דברים ששימשו בהן מצוה:
דלוסקמי - כמו אמתחת ושק לשום בו [ספר]:

תיק ונרתיק - חדא היא אלא שלשון תיק נופל על דבר ארוך ולשון נרתיק נופל על דבר קצר:

כורסיא - בימה של עץ:

תשמיש דתשמיש - שפורס מפה עליו ואחר כך נותן ספר תורה עליו:

דמותבי ספר תורה עליה - בלא מפה:

פריסא - יריעה שפורסין סביבות הארון מבפנים:

תשמיש דתשמיש הוא - תשמיש של ארון:

דעייפי ליה - פעמים שכופלין אותו תחת ס"ת:

דאירפט - ארון שנתקלקל ונפרד מחבורו ויש דוגמתו בברייתא ביבמות (דף קב.) מנעל המרופט:

תיבותא זוטרתי - לעשות תיבה קטנה מן הגדולה הראשונה:

מיעבדא כורסיא - בימה:

אסור - שירדה מקדושתה:

פריסה דבלה - יריעות הארון שבלו:

לחומשין - יש ספרים שהן עשויין כל חומש לבדו וכולן בגליון:

זבילי - כמין דלוסקמי:

קמטרא - ארגז שקורין אשקריניי"ו והרבה יש בתרגום של יהונתן בן עוזיאל חבלים חבושים (יחזקאל כז) ארגזים אמליץ דזהוריתא בקמטרין וכן לאשר על המלתחה לדעל קמטרי' (מלכים ב י':כ"ב):

בי כנישתא דרומאי - אנשי ישראל באו מרומי למחוזא ונתיישבו שם ועשו להם בית הכנסת:

אידרונא - חדר שמשימין בו מת והיה מונח בו מת עד שלא נקבר:

מחית - כמו מונח כדמתרגמינן ותנח בגדו אצלה ואחיתתיה (בראשית ל"ט:ט"ז):

בעו כהני למיעל ולצלויי - בההוא כנישתא אין יכולין ליכנס מפני הטומאה הנכנסת בבית הכנסת דרך הפתח מבית לבית דהכי תנן במסכת אהלות (פ"ג משנה ז):

דלו תיבותא - הגביהו הארון ממקומו:

כלי עץ העשוי לנחת - במקום אחד אינו מקבל טומאה דאיתקש כלי עץ לשק לענין טומאה דכתיב וכל כלי עץ או בגד או עור או שק (ויקרא יא) מה שק המיטלטל אף כלי עץ המיטלטל. כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה:

מטפחות ספרים - אף של ס"ת:

ואפילו שונה הלכות - כלומר אפילו לא שימש תלמידי חכמים בהש"ס ובגמרא אלא במשניות ובברייתות:
מבי כנישתא לבי רבנן - לעשות מבית הכנסת בית המדרש:

דף כז.

וישרף את בית ה' ואת כל בית גדול - בנבוזראדן כתיב:
תסתיים - יש סימן:
מותר לעשות בית המדרש - אלמא בית המדרש הוי בית גדול:
דיעבד - שמכרוהו כבר כדקתני מכרו תורה ומשום הכי מותר ליקח בדמיו ספר תורה שאם לאו מה יקחו מהם כי קא מיבעיא לן למכור לכתחילה לכך:
חומשין - ספר תורה שאין בו אלא חומש אחד:
אבל לא נביאים וכתובים במטפחות ספר תורה - שמוריד המטפחות מקדושתן:
במטפחות של חומשין - דקא מעלי להו למטפחות:
אבל במטפחות ספר תורה לא - אלמא אין משנין לכיוצא בה אלא למעלה הימנה:
אימא סיפא ולא חומשין במטפחות של ספר תורה - דהא ירידה היא:
וקא מותיב דפא אחבריה - דף נגלל על חבירו:
משום פשיעותא - שמא משימכור שוב לא יקנה ומתוך כך יפסדו הדמים:
כי קאמרינן דמנח לאיפרוקי - שכתוב כבר החדש בבית הסופר ואינו מעוכב אלא לתת לו דמים:
אלא ללמוד תורה - להתפרנס בו כשלומד תורה וקס"ד דה"ה לקנות ספר תורה:
שאינו צריך לו - שיש לו אחר:
אינו רואה סימן ברכה לעולם - באותן הדמים:
שמכרו והותירו - מכרו אחד מן הקדושות הללו ולקחו ממקצת הדמים קדושה מעולה והותירו מהן:
אבל גבו - מעות מן הצבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידן מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה:
שלא התנו - על מנת לעשות רצוננו מן הדמים:
לדוכסוסיא - מפרש לקמן:
כי התנו מאי הוי - הא דמי קדושה הן:
וטעמא דהתנו - כשגבו לעשות רצוננו וחפצנו ממותר הדמים:

פרשא דמתא - בני העיר שוכרין אדם רוכב סוס שיהא להן מזומן לשולחו בשליחות למושל העיר כשיצטרכו:
נותנין - אותה לגבאי אותה העיר כדי שלא יחשדום בפוסקים ואינן נותנין:
וכשהן באים - וחוזרים למקומן תובעים אותן מן הגבאים ומפרנסין בה עניי עירן:

דף כז:

חבר עיר - תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור:
ליכא קדושה - שאין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה:
ורבנן - אמרי אי איכא למיחש בין רב למעט הכא נמי איכא למיחש משום ברוב עם הדרת מלך ולא משכחת מכירה בבית הכנסת אלא לא חיישינן דכיון דשקיל דמי ומעלי להו בקדושה מעולה כל דבעי לוקח עביד חוץ מד' דברים כדקתני סיפא:
מתני' אלא על תנאי - ואפילו מרבים לרבים אסר ר' מאיר מכירת חלוטין דדרך בזיון הוא [כלומר אינן בעיניו לכלום]:
וחכמים אומרים וכו' ממכר עולם - ליחיד ולכל תשמיש חוץ מד' דברים:
לבית המים - לכביסה אי נמי לבית מי רגלים:
גמ' בד' אמות של תפלה - לאחר זמן:
קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא - שאין לך ד"א בהן שלא התפללו בהן עוברי דרכים:
תני ישהה - כדי הילוך ארבע אמות:
משום ניצוצות - שלא יטנפו בגדיו בניצוצות שבאמתו:
במה הארכת ימים - באיזה זכות:
כפה - צעיף:
אסר ריתא - מין גמי:
דתיטום בשיראי - סתום ומכוסה במעילין סתמום פלשתים תרגומו טמונין פלשתאי (בראשית כ"ו:ט"ו):
איכלל - כשנכנס לחופה:
[**שלחן**] - היו פושטות בגדיהן:
וכן למר - אף אתה תהא מבורך לכך שמא היה עת רצון ותתקיים אף בי:
קפנדריא - מקצר הילוכו דרך בית הכנסת:
ולא פסעתי על ראשי עם קודש - כשהיו התלמידין בבית המדרש על גבי קרקע ההולך על גבי מסיבתן לישב למקומן נראה כפוסע על ראשי העם:

ולא נשאתי כפי - לדוכן לברכת כהנים לפי שהכהנים צריכין לברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו (במצותיו וצונו) בקדושתו של אהרן במסכת סוטה (דף לט.):

דף כח.

מתנותיה - הזרוע והלחיים והקיבה:

ולא ברכתי - בסעודה לפני כהן דאמר מר (גיטין דף נט:) וקדשתו (ויקרא כא) לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון:

משניאי - שגורמין לבני אדם לשנאותו שהרואה תלמיד חכם שפל לפני עם הארץ אומר אין נחת רוח בתורה:

לא נתכבדתי כו' - מפרש לה ואזיל:

מרא - פורי"ש בלעז:

וקא שקיל מיניה - לכבדו וישאנה הוא:

דרית במאתיך - שאתה נושא כלי כזה בעירך:

גווזי - סריסין היו עבדים משרתים אותו וקא מחו ליה לר"ע סבורין היו שהיה קץ בחייו:

אם נאמר כבש - את הכבש אחד תעשה בבקר:

ולא עמדתי על מדותי - לשלם גמול רע למי שציערני:

ללמוד אני צריך - אולי אוכל לקיים:

לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך - אלישע אמר כן ליהורם:

הבאים אחריך בהמה ירעו - בתמיה אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוני שא"כ לא יטלו בניך בגדולתך ואתה נשיא והם כל ימיהם יהיו הדיוטות:

הרהרת - דברי תורה:

בלא תורה - גרסתי שגורה בפי תמיד:

(**בחניכתו**) - אם כינו שם לחבירו לגנאי:

ואמרי לה (**בחכינתו**) - אפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו שם דופי כמו כתב חניכתו וחניכתה דמסכת גיטין (דף פז:):

מתני' מפשילין חבלים - והוא הדין לכל מלאכות אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי ובית הכנסת גדול הוא וראוי ומספיק לכך:

מפני עגמת נפש - מניחין בו עשבים כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכירו את ימי בניינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם יבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו:

גמ' אין אוכלין בהן כו' - ולא גרסינן ואין אוכלין בהן דכולהו פירושא דקלות ראש הן לשון קלות שמקילין אותה:

דף כח:

ואין ניאותין - ואין מתקשטין לתוכו ואין מטיילין שם:
הספד של רבים - של תלמיד חכם שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובית הכנסת ראוי לכך לפי שהוא בית גדול:
מאן דכר שמייהו - היכא שמעינן לתנא קמא לעשות בהן דבר שמונעים מלעלות עשבים:
אימתי - מכבדין ומרביצין אותן ביישובן לאחר שמכבדין מזלפין את המים להרביץ את האבק:
על תנאי - על מנת שישתמשו בהן:
מלינין בו - משמע דחובה היא להלין בה את המת:
לסוף שילינו בו מתי מצוה - שימותו בעיר מתים שאין להן קוברין:
מאי בי רבנן - למה קורין בתי מדרשות בי רבנן לפי שביתם הוא לכל דבר:
זילחא דמטרא - זרם מים שבאין בכח:
לאו משום מיטרא - שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקין בשמעתא לא היינו נכנסין:
צילותא - דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בכלום מחשבה:
אי צריכה ליה לאיניש למקרי גברא מבי כנישתא מאי ניעביד - מאחר שאין נכנסין בהן שלא לצורך:
לימא לינוקא - שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת:
כגון הספידא דקאי בי רב ששת - אם ימות אדם אחד בי רב ששת:
אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא - הוה ליה הספד של רבים:
אתו כולי עלמא - לספוד:
דהוה תני הלכתא - שהיה שונה משניות לתלמידים:
בכ"ד שורות - של תלמידים:
הכי גרסינן חסרא ליה ארעא דישראל גברא רבה:
היכי אספיד - במאי אספדנו:
הי צנא מלא סיפרי - אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים ואין מבין מה בתוכה אף שונה הלכות ולא שימש ת"ח ללמוד שיבינוהו טעמי משנה ופעמים שדברי משנה סותרין זה

את זה וצריך לתרצה כגון הכא במאי עסקינן וכגון הא מני רבי פלוני היא וכגון חסורי מיחסרא אינו יודע מה שונה:

תקיפי ארעא דישראל - ריש לקיש דאמרינן במסכת יומא (דף ט:) דאפילו בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש בשוקא יהבין ליה עיסקא בלא סהדי: רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל בשילהי מסכת סוטה (דף מט:) דקאמר ליה לא תתני יראת חטא דאיכא אנא:

בתגא - כתר תורה:

חלף - עבר מן העולם:

עורקמא דמיא - שלולית של מים מכונסין:

דאשמעי' - שאשמש לאדוני:

שהחמירו על עצמן - דמדאורייתא אין צריכה שבעה נקיים אלא הרואה שלושה ימים רצופים בתוך י"א יום שבין נדה לנדה אבל בתחלת נדתה אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב טובלת בלילה והן החמירו על עצמן לפי שאין הכל בקיאים בפתח נדתה אימתי הן עומדות בי"א ימים שבין נדה לנדה ואם תאמר לא יחמירו אלא בג' רצופין כדכתיב ימים רבים בלא עת נדתה (ויקרא ט"ו:כ"ה) פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה כיצד התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה וספרה שבעה נקיים ובשביעי ראתה אפי' כחרדל סתרה הכל וצריכה לחזור ולספור שבעה נקיים אי נמי שמא ראתה שני ימים ולא ידעה והיום ראתה וידעה דהוו להו שלשה ימים רצופין וצריכה שבעה נקיים ועל כן החמירו:

דף כט.

להכנסת כלה - ללוותה מבית אביה לבית חופתה:

כגון דחייצי גברי מאבולא לסיכרא - מחיצת אנשים משער העיר עד בית הקברות מקום שסופדין אותו שם:

כנתינתה - של תורה:

דשף ויתיב - ובנאה יכניה וסיעתו מאבנים ועפר שהביאו עמהן בגלותן לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהילים ק"ב:ט"ו):

דכי מרחקנא פרסה - אני נכנס להתפלל בתוכו:

רב ששת - סגי נהור הוה:

בית רבינו - רב:

וככרמל בים יבא - למדנו שעבר כרמל את הים ואימתי היה בשעת מתן תורה:

כשמה - כמשמעה:
אדמקיפנא אדרי איעול בהא - בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר את הדרך ממבוי למבוי ובית הכנסת בין שניהן:
מעיקרא - קודם שנבנה בית הכנסת שם:
אריישא - משום כבודן של מתים אין נוהגין בהן קלות ראש קאי:
מתני' קורין בפרשת שקלים - להודיע שיביאו שקליהן באדר כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה כדאמרינן בגמרא:
ומפסיקין לשבת הבאה - מלומר פרשה שנייה כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים לסמוך מחיית עמלק למחיית המן:
פרה אדומה - להזהיר את ישראל לטהר שיעשו פסחיהן בטהרה:
ברביעית החודש הזה לכם - ששם פרשת הפסח ובש"ס ירושלמי גרסינן אמר ר' חמא בדין הוא שיקדום החודש לפרשת פרה שהרי באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה ומפני מה הקדימוה שהיא טהרתן של ישראל:
לכל מפסיקין - מלקרות בענין היום וקורין בענין מועד מעין המאורע:
למעמדות - וקורין במעשה בראשית כדקתני לקמן במתניתין:
גמ' משמיעין על השקלים - בהכרזת בית דין:

דף כט:

ועל הכלאים - לעקור כלאי הזרעים הניכרין בין התבואה:
חודש בחדשו לחדשי השנה - כל הני חדשים למה לי:
אלא אמרה תורה - יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה וזהו ניסן כדאמרינן בראש השנה דגמרינן שנה שנה מניסן דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות י"ב:ב'):
כמאן - מקדמינן כולי האי דלא כרבן שמעון בן גמליאל:
בט"ו באדר שולחנות - בעלי מטבעות המחלפין שקלי כסף בפרוטות:
יושבין במקדש - הוא סימן שכבר קרב זמן לתרום את הלשכה בשלש קופות וימהרו ויביאו דמאותו היום מתחילין למשכן את המעכבים:
משום שולחנות קדמינן - לאחד באדר דהיינו שתי שבתות וטעמא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן בפ"ק דפסחים (דף ו.):
טעמא כדרבי טבי - טעמא מאי מייתינן שקלים באדר כדרבי טבי שיקריבו קרבנות באחד בניסן מתרומה חדשה והך מצוה התם כתיבא:

שקלים לאדנים כתיבי - התם כדכתיב ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אהל מועד והן השקלים שנעשו מהן אדני המשכן כדכתיב וכסף פקודי העדה וגו' ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש וגו':

שלש תרומות - נאמרו שם מחצית השקל תרומה לה' יתן תרומת ה' לתת את תרומת ה' תרומת אדנים היתה לאדנים ותרומת מזבח למזבח לקנות מהן קרבנות צבור לכל השנה דכתיב בה לכפר על נפשותיכם:

לבדק הבית - היא לא היתה שוה בכולן אלא איש כפי נדבתו שנאמר ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב וגו' (שמות ל"ה:כ"ב):

הניחא למאן דאמר - בפרקין האי דקתני מתני' בחמישית חוזרין לכסדרן:

לסדר פרשיות הוא חוזר - שקראו את אלו והפסיקו מלקרות את פרשת השבת איכא למימר כדאמר האידנא קרו כולהו בדראש חודש אלא למאן דאמר כו' דמפרש חוזרין לכסדרן לסדר ההפטרות אלמא ההפטרות הופסקו עד הנה אבל לא הפרשיות דעד השתא הוו קרו נמי מעניינא דיומא מאי שני:

כדרבי טבי - זאת עולת חודש בשקלים אמר:

חל להיות - ר"ח אדר בפרשה הסמוכה לפרשת שקלים:

וכופלין אותה - בשבת שניה אע"פ שקראוה בראשונה:

בההוא זימנא - באותו פרק של אדר:

מי מתרמי - והלא בפרשת פינחס היא שהיא סמוכה לחודש אב:

דמסקי אורייתא - מסיימין חמשה חומשין פעם אחת לשלש שנים ולא בכל שנה כמו שאנו עושין:

אין משגיחין - לעשות עיקר:

דף ל.

אמרי אוקומי הוא דמוקמי התם - כלומר אין הדבר ניכר לשם פרשת שקלים אלא סברי שלא נסתיימה פרשת ואתה תצוה עד כאן:

וחד תאני וקרי - חוזר ושונה לקרות מכי תשא עד ועשית כיור נחושת וגו':

כופלה בשבתות - שקורין אותה שני שבתות זו אחר זו:

רב אמר מקדימין - וקורין בכי תשא לשבת שעבר כדתנן במתני':

רב אמר מקדימין - וקורין בכי תשא לשבת שעבר כדתנן במתני':

דאם כן - דמאחרין בצרי להו לשולחנות משני שבתות דאמרינן לעיל משום ששולחנות הוצרכו לישב במדינה בט"ו מקדימין וקורין מראש חודש שיהו דורשין שתי שבתות

לפניהן כרבן שמעון בן גמליאל ואם תאחר עד למחרת ראש חדש אין כאן הקדמה שתי שבתות:
חמיסר במעלי שבתא מיקלע - ואותו היום לא יתחילו לצאת ולישב במדינה מפני כבוד השבת:
לא נפקי עד בחד בשבת - וכי מאחרת נמי איכא שתי שבתות הלכך מאחרין כדי שלא תצטרך להפסיק בין ב' פרשיות:
בתוך שבת דוקא - דאי מאחרת ודאי בצרי להו יומי לשולחנות:
אמר שמואל - האי בתוכה דקתני לאו תוך שבוע אלא תוך שבת עצמו:
וכן תנא דבי שמואל - בתוספתא דהך ברייתא אי זו היא שבת ראשונה כל שחל ר"ח אדר להיות בה ביום שבת עצמו ואפילו חל בערב שבת של אתמול כאילו חל בה אלמא מאחרין אשמועינן:
מסרגין - לשון סירוגין כלומר מפסיקין לשבתות בין פרשה ראשונה לשניה כשחל ר"ח בחול שמקדימין לשעבר דא"כ בצרי להו יומי לשולחנות ומפסיקין לשבת הבאה ולשבת שלישית קורין זכור כדי שתהא סמוכה זכור לפורים:
אין מסרגין - כדמפרש ואזיל:
אימתי אני אומר אין מסרגין בזמן שחל להיות בערב שבת - דכי נמי מאחרין לא בצרי יומי לשולחנות כדאמר שמואל לעיל סוף סוף שולחנות לא יתבי עד חד בשבת הלכך מאחרין ואין כאן סירוג:
אבל בזמן שחל להיות בתוך השבת - דאי מאחרת לה בצרי להו יומא לשולחנות על כרחך נקדים ויש כאן סירוג:
הכי גרסינן כי היכי דלא ליקדום עשייה לזכירה:
תנן בשניה זכור - קא סלקא דעתך אראש חודש אדר שחל להיות בשבת קאי דמיירי ביה רישא דמתניתין:
שניה להפסקה - כלומר לאו אריש קאי אלא אסיפא קאי דקתני חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה ועלה קאי ואמר בשבת של אחר הפסקה קורין זכור ובתוך שבוע שלאחריה יהא פורים:
איזו היא שבת שניה - כלומר שבת של פרשה שניה פרשת זכור:
בתוכה - לאחריה ואפילו חל פורים בערב שבת:
בה - ביום שבת עצמו קורין הפרשה בו ביום ואפילו חל בערב שבת אתמול כאילו חל לשבת שלמחר והיינו כשמואל:

חל להיות פורים בשבת - דברי הכל אין קורין זכור לשעבר דהא השתא לא קדמה עשייה לזכירה וגבי מוקפין קדמה זכירה לעשייה:
עדיין היא מחלוקת - אף בזו אמר רב מקדימין כדי שתקדם זכירה לעשייה דעיירות:
איזו היא שבת שלישית - שקורין בו פרשה שלישית:
הא דאיקלע ראש חודש ניסן ביום השבת - שלא הוצרך להקדים פרשת החודש לשבת שעברה קרינן לשבת שעברה פרה אדומה כרבי אחא בר' חנינא ולא בסמוכה לפורים לסמוך אזהרת טמאים לפסח והיכא דחל ראש חודש ניסן באמצע שבת שהוצרכנו לקרות פרשת החודש בשבת שלפניה הוזקקנו להקדים פרשת פרה לשבת שלפני שבת שהיא סמוכה לפורים מאחריה:
תנו רבנן כו' - ברייתא זו מפורשת למעלה בסירוגין לרב כדאית ליה ולשמואל כדאית ליה:

דף ל:

ואי זו היא שבת רביעית כו' ואפילו בערב שבת - בהא מודה שמואל דערב שבת דומיא דתוכה ומקדימין דא"א מאחרין קדמה עשייה לשמיעה ואנן נוהגין בכולהו כרב חוץ מפורים שחל להיות בשבת עצמה דההיא לא איקלע כלל דא"כ הוי ר"ח אדר באחד בשבת וראש חודש ניסן בשני בשבת שהרי אדר לעולם חסר וא"כ הוה ליה פסח בשני בשבת וקיימא לן דלא בד"ו פסח לעולם וימים הראויין לקביעת ראש חודש אדר זבד"ו וסימן מסורת הפסקת פרשיות כך זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו זהו פירוש זט"ו אם בא ראש חודש אדר בשבת יהא לך הפסקת פרשה ביום חמשה עשר ולא יותר שהרי ביום ראש חודש קורין פרשת שקלים ולשבת הבאה פרשת זכור כדתניא בברייתא אי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בערב שבת ומתני' נמי תנן בשניה זכור והיינו כרב דאמר פורים שחל להיות בע"ש מקדימין ועכשיו יחול פורים בערב שבת ואנו מקדימין כרב אבל לשבת שלישית של אדר שהוא יום ט"ו לחודש מפסיקין ובשבת רביעית (לחודש) שהיא סמוכה לפורים של מוקפין מאחריהן קורין פרה אדומה דתניא בברייתא אי זו היא שבת של פרשת פרה כל שסמוכה לפורים מאחריה ואוקימנא היכא דחל ר"ח ניסן בחול וזה יחול באחד בשבת שהוא חול ופרשת החודש קורין בשבת שלאחרי' שהרי היא סמוכה לר"ח ניסן הרי לך פי' זט"ו פירוש ב"ו אם בא ר"ח אדר בשני בשבת תהא הפסקה בשבת שלאחר ר"ח שהוא יום ששה לאדר שהרי הקדמת פרשת שקלים בשבת שעברה כדתנן חל להיות בתוך השב' מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה

ושוב אין לך הפסקה בהן שהרי שבת שלאחריה נקראת פרשת זכור והוא יום י"ג לחודש ופורים ליום מחר ושבת של אחריה פרשת פרה אדומה שהיא סמוכה מאחריה ושבת של אחריה יום כ"ז לחודש קורין פרשת החודש שהיא סמוכה לר"ח ניסן והרי לך פירוש ב"ו פירוש ד"ד אם בא ר"ח אדר בד' בשבת תהא לך הפסקה בד' לחודש שבת של אחר ר"ח שהרי הקדמת פרשת שקלים בשבת שלפני ר"ח כל הטעם כטעם פירושו של ב"ו ואין לך עוד הפסקה בהן והרי לך פירוש ד"ד פירוש ובי"ו אם בא ר"ח בששי בשבת יהא לך הפסקה אחת ליום מחר שהוא שני לחודש והשניה ביום ששה עשר הראשונה ביום מחר כדתניא חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת שניה דסבירא לן כרב דאמר ע"ש כאמצע שבת ומקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה ופרשת זכור בשבת של אחריה שהוא יום תשעה לחודש והיא סמוכה לפורים ובשבת שלאחר פורים שהוא ששה עשר לחודש יפסיק פעם שניה ואף על פי שסמוכה מאחריה לא תקרא פרה אדומה כדאמר רב חמא בר חנינא לעיל דהיכא דחל ראש חדש ניסן בשבת קורין פרשה שלישית בשבת הסמוכה לר"ח ניסן כדי שתקרא פרשת החודש בשבת של ראש חודש ופרשת פרה בשבת שלפניה והוא יום כ"ג לחדש. דרך קצרה סימן ימי קביעת ר"ח אדר זבד"ו וסימן ההפסקות זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו חל ר"ח אדר בשבת ביום ז' ההפסקה בט"ו עשר לחודש ולא יותר חל ר"ח אדר ביום ב' הפסקה בו' לחודש ולא יותר חל ראש חדש אדר ביום ד' הפסקה ביום ד' ולא יותר חל ראש חודש אדר ביום ששי הפסקה ביום ב' לחדש וביום י"ו לחדש:

לסדר פרשיות - שבשבתות הללו הפסיקו סדר פרשיות דלא קראו אלא ארבע פרשיות הללו:

לסדר הפטרות הוא חוזר - שעד הנה מפטירין מעין ארבע פרשיות הללו השנויות לעיל בברייתא:

לתעניות ולמעמדות - על כרחך הני בשבת לא הוו וקתני מפסיקין ובחול ליכא הפטרה:

הא כדאיתא כו' - ודאי מפסיקין בחול פרשת היום אבל בשבת שיש הפטרה מפסיקין בהפטרות וקורין בהפטרה מעין המאורע:

ובתעניות למה לי הפסקת - פרשיות לרבי ירמיה פריך דאמר היכא דאפשר לא מפסקינן תעניות כיון דאיכא קריאה במנחה למה יפסקו שחרית:

מצפרא כינופיא - מאספין בני אדם ובודקין ומזהירין אם יש בידם עבירה ויחדלו כדי שיתקבל התענית לפיכך אין פנאי בשחרית לקרות בתורה:

במילי דמתא - בודקים אם תהיה עבירה בידם:

ואיפוך אנא - לומר דהני ב' רביעיות דקרא שחרית פלגינהו:
ובמנחת הערב וגו' - וסיפא דקרא ואפרשה כפי אל ה' אלמא לפניא בעו רחמי והני קראי תרוייהו בספר עזרא:
מתני' פרשת מועדות שבתורת כהנים - שור או כבש (ויקרא כב) וביומא קמא מיירי ובברייתא אמרינן בה ושאר כל ימות הפסח מלקט וקורא מענינו של פסח ומאי דשייר במתני' תנא בברייתא:
שבעה שבועות - דכל הבכור:
בחדש השביעי - דשור או כשב:
קורין בקרבנות החג - בפרשת פינחס כיצד יום ראשון ויום שני קורא המפטיר בחמשה עשר ואע"פ שיום שני הוא אין קורין בו וביום השני להראות שהוא ספק יום שני דגנאי הוא לקרות יו"ט בספק חול יום ראשון של חול המועד שהוא ספק שני ספק שלישי קורא ראשון ביום השני ותניינא ביום השלישי תליתאה ביום הרביעי הרביעי שהוא נוסף בשביל חש"מ הוא קורא את ספיקי היום ומה הן ספיקי היום ביום השני וביום השלישי וכן למחר קורא ראשון ביום השלישי שני קורא ביום הרביעי שלישי קורא ביום החמישי והרביעי ביום השלישי וביום הרביעי שהן ספיקי היום וכן תמיד הרביעי קורא מה שקרא ראשון ושני חוץ מיום אחרון של חש"מ שא"א לקרות ביום השמיני לפי שאינו מימי החג אלא רגל לעצמו לפיכך יום ז' של חש"מ ראשון קורין ביום החמישי שני קורא ביום הששי שלישי קורא ביום השביעי והרביעי קורא ביום הששי וביום הז' שהן ספיקי היום:
בחנוכה בנשיאים - דהוי נמי חנוכת המזבח:
במעשה בראשית - במסכת תענית בפרק בתרא (דף כו.) שנויה סדר קריאתן ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בג' יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי תוצא הארץ ויכולו השמים והתם (דף כז:) מפרש טעמא מאי קורין במעשה בראשית במעמדות שבשביל הקרבנות מתקיימים שמים וארץ:

דף לא.

ברכות וקללות - דאם בחקותי להודיע שעל עסקי החטא באה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהן מתענין עליה:

אין מפסיקין בקללות - כדמפרש מילתא שאין שנים קורין בהן אלא אחד קורא את כולן ושנים הראשונים קורין פרשת ברכות:

קורין כסדרן - בענין סדר הפרשיות ותנאי פליגי בה בברייתא בגמרא היכן מתחיל בשני ובחמישי:

ואין עולה להן מן החשבון - כשיגיע יום שבת יחזרו מה שקראו בשבת במנחה ובשני ובחמישי:

שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל - אכולה מתניתין קאי ללמוד מכאן שמצוה לקרות ביום המועד מעניני המועדות:

גמ' הכי גרסינן ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות כו' - ברייתא שלימה היא עד ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג אלא שבעלי הגמרא אפסיקוה לפרש בכל מועד יום ביום מה תיקנו האחרונים שנהגו לעשות ב' ימים לקרות ביום שני לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין י"ט אלא יום אחד:

בפסח גלגל - ביהושע:

ושאר כל ימות הפסח סימן מאפ"ו - "משכו וקחו לכם צאן "אם כסף תלוה את עמי "פסל לך "וידבר שבבהעלותך ויום טוב שני קורין כיום ראשון שור או כשב:

ויהי בשלח פרעה - לפי שביום ז' של פסח אמרו שירה על הים:

ומפטירין וידבר דוד - שהיא שירה כמותה ומדבר בה מיציאת מצרים עלה עשן באפו וגו' וישלח חציו ויפיצם וגו':

עוד היום - לפי שמפלתו של סנחריב בליל פסח היה:

ומפטירין בחבקוק - שמדבר במתן תורה אלוה מתימן יבוא במתן תורה:

במרכבה - דיחזקאל על שם שנגלה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן:

והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרוייהו ואיפכא - דקאמרי אחרים דאינהו בתראי לתנא קמא בחדש השלישי ומפטיר במרכבה ביום הראשון קרינן להו ודקאמר תנא קמא בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק קרינן ביום השני ואיפכא דמתן תורה בששי בסיון:

הבן יקיר לי אפרים - משום זכור אזכרנו רחם ארחמנו:

מפטירין בחנה - לפי שפקידתה היתה בראש השנה ועקידת יצחק מזכירין כדי שתזכר לנו היום במשפט:

כי כה אמר רם ונשא - ואמר סולו סולו שמדבר במדת התשובה הלא זה צום אבחרהו (ישעיהו נ"ח:ו'):

קורין בעריות - שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן לפי שהעריות עבירה מצויה שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו:
הנה יום בא לה' - דכתיב ביה לחוג את חג הסוכות:
ויקהלו - על שם שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה ובחג הסוכות:
קורין כל הבכור - אלא שמתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן שהוא זמן אסיף ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם ועוד יש באותה פרשה מצות מעשר עני ומצות נתון תתן ופתוח תפתח והענק תעניק לעבד עברי ושילוח חפשי והעבט תעביטנו:
ויהי ככלות שלמה - על שם ביום השמיני שלח את העם:
מקרא קרינן ראה אתה - שיש שם מצות שבת ורגלים וחולו של מועד דכתיב את חג המצות תשמור ומכאן למדנו איסור מלאכת חולו של מועד במסכת חגיגה (דף יח.):
בעצמות היבשות - שיצאו ממצרים לפני הקץ:
ביום בא גוג - והיא המלחמה האמורה בזכריה בהנה יום בא לה':
נרות דזכריה - רני ושמחי על שם ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגו':
נרות דשלמה - ויעש חירום [וגו'] ואת המנורות חמש מימין וגו':

דף לא:

עד אנה ינאצוני ועד מתי לעדה הרעה - תרוייהו במרגלים והם חזרו בט"ב כדאמרינן במסכת תענית (דף כט.):
מנהני מילי - מה ענין בראשית אצל מעמדות:
במה אדע - מה תאמר לי ללמדן דבר שיתכפרו בו עונותיהן:
קחה לי עגלה משולשת - כלומר הקרבנות יכפרו עליהן:
מנהני מילי - דאין מפסיקים בקללות:
אל תמאס - והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות ובמסכת סופרים (פי"ב) יליף לה מסיפיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצין קוצין פסקים פסקים לשון קציצה:
משה מפי הגבורה אמרן - ונעשה שליח לומר כך אמר לי הקב"ה שהרי אמורין בלשון ונתתי והפקדתי ושלחתי מי שהיכולת בידו לעשות אבל במשנה תורה כתיב יככה ה' ידבק ה' בך משה אמרן מאליו אם תעברו על מצותיו הוא יפקיד עליכם:
מגמגם - קרא אותן במרוצה ובקושי:
בארורי - במשנה תורה:
אכנפשך - אם רצונך להפסיק פסוק הואיל ואתה קץ בקריאתן:

קודם עצרת - שהוא זמן קציר וזמן פירות האילן כדמפרש ואזיל:

דף לב.

משום דאפכי להו - דרבי מאיר לדרבי יהודה ודרבי יהודה לדרבי מאיר:
איכא למיטעי - ואומר תרגום כתוב בתורה ואתו למיכתב תרגום בתורה:
אבל ברכות - הכל יודעין שאין ברכות כתובין בתורה:
הלוחות - לא ידעתי מה הן ויש מפרשין הן העשוין לספרים שלנו שאינן עשוין בגיליון:
בימה - שהיו עושין למלך בפרשת המלך כדאמרינן במסכת סוטה (מא.):
יעמידנו על התפר - כנגד התפר ששם ראוי להדקו יפה:
הגולל ספר תורה - מענין לענין והוא יחיד וספר תורה מונח לו על ברכיו גוללו מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ:
וכשהוא מהדקו - כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את [הכתב אל] העם כשמהדקו במסכת סופרים:
עשרה שקראו - שנאספו וקראו השלישי או השביעי כחוק היום ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה נקט י' שקראו בתורה:
משתמשין בבת קול - אם בלבו להתחיל דבר ושמע קול או הין או לאו הולך אחריו ואין כאן משום ניחוש:
קל גברא במתא - קול שאינו מצוי הוא ובת קול באה אליו:
והוא דאמר הין הין או לאו לאו - שנכפל שתי פעמים:
נעימה - כגון טעמי המקראות:
ערום - בלא מטפחת סביב ספר תורה:
ואל יגלול ספר תורה - בתוך המטפחת:
וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת - למה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנן להודיע חוקי האלהים ותורותיו וקבלו וקיימו שכר המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא:
הדרן עלך בני העיר וסליקא לה מסכת מגילה